

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Географічний факультет
Кафедра туризму

Допущено до захисту
Завідувач кафедри туризму

проф. Мальська М.П.
„_____” _____ 2025 р.

Кінч Аліна Михайлівна

Порівняльна характеристика туристичних маршрутів гірських національних парків: Татранський НП (Республіка Польща) та НПП «Синевир» (Україна)

Магістерська робота

Спеціальність 242 Туризм і рекреація

Спеціалізація – Міжнародний туризм

Науковий керівник –
кандидат географічних
наук, доцент
Красько Анна Богданівна

(підпис магістра)

(підпис)

ЛЬВІВ – 2025 рік

Львівський національний університет імені Івана Франка

Географічний факультет

Кафедра туризму

Пояснювальна записка

до магістерської (кваліфікаційної) роботи

Магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему :

Порівняльна характеристика туристичних маршрутів гірських національних парків: Татранський НП (Республіка Польща) та НПП «Синевир» (Україна)

Виконала:

студентка II курсу, групи ГРТМ-21з
Спеціальності 242 Туризм і рекреація

ОПІ Міжнародний туризм

(шифр і назва напрямку)

Кінч А. М.

(прізвище та ініціали)

Керівник доц. Красько А. Б.

(прізвище та ініціали)

Рецензент доц. Наконечний Ю. І.

(прізвище та ініціали)

ЛЬВІВ – 2025 рік

ЗМІСТ

| | |
|--|-----------|
| ВСТУП..... | 4 |
| РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ У НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКАХ..... | 7 |
| 1.1 Поняття та сутність національного природного парку..... | 7 |
| 1.2 Методи дослідження туристичних маршрутів у межах НПП..... | 11 |
| 1.3 Історія створення та розвитку національних природних парків в Україні..... | 14 |
| 1.4 Нормативно-правові основи діяльності національних природних парків України..... | 17 |
| РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У НПП «СИНЕВИР»..... | 23 |
| 2.1 Загальна характеристика НПП «Синевир»..... | 23 |
| 2.2 Аналіз існуючих туристичних маршрутів НПП «Синевир»..... | 28 |
| 2.3 Сучасний стан туристичної інфраструктури НПП «Синевир»..... | 31 |
| 2.4 Сталий розвиток і екологічна освіта в межах НПП «Синевир»..... | 36 |
| РОЗДІЛ 3. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ У ТАТРАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПАРКУ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ..... | 42 |
| 3.1 Загальна характеристика Татранського НП (ТРН)..... | 42 |
| 3.2 Аналіз існуючої мережі туристичних маршрутів ТРН..... | 46 |
| 3.3 Найвідоміші маршрути та сучасні тенденції їх розвитку | 53 |
| РОЗДІЛ 4. ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ У ГІРСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКАХ..... | 58 |
| 4.1 Загальні тенденції розвитку туристичних маршрутів у Європі та світі | 58 |

| | |
|---|-----------|
| 4.2 Приклади функціонування маршрутної мережі у гірських національних парках Європи | 60 |
| 4.3 Аналіз успішних практик управління туристичними маршрутами..... | 64 |
| 4.4 Можливості адаптації зарубіжного досвіду для України..... | 70 |
| ВИСНОВКИ..... | 75 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... | 78 |

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку рекреаційної діяльності та зростання інтересу до природоорієнтованого туризму питання раціонального використання природних територій набуває особливої актуальності. Однією з форм забезпечення сталого розвитку туризму є функціонування національних природних парків, які виступають не лише об'єктами охорони природи, а й важливими осередками екологічного, освітнього та культурно-пізнавального туризму. Особливе значення в системі рекреаційної діяльності цих територій відіграють туристичні маршрути, які формують просторову організацію відвідувань, сприяють рівномірному розподілу туристичних потоків та створюють основу для пізнання природної і культурної спадщини. Вивченням розвитку туризму в межах природоохоронних територій займалися такі вчені як О. Бейдик, О. Любіцева, С. Стойко та інші.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення системи організації туристичних маршрутів у гірських національних парках, що одночасно забезпечують рекреаційний розвиток і збереження природних екосистем. На прикладі Національного природного парку «Синевир» (Україна) та Татранського національного парку (Республіка Польща) можна простежити суттєву різницю в рівні розвитку туристичної інфраструктури, маркування маршрутів, інформаційного супроводу та менеджменту природоохоронних територій. Аналіз зарубіжного досвіду та його адаптація до українських реалій є необхідними для підвищення ефективності управління національними парками та формування конкурентоспроможного туристичного продукту.

Метою дослідження є аналіз стану та особливостей організації туристичних маршрутів у гірських національних парках на прикладі Татранського НП та НПП «Синевир», а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення маршрутної мережі з урахуванням зарубіжного досвіду.

Для досягнення мети було визначено такі **завдання**:

1. Розкрити теоретичні засади функціонування національних природних парків як об'єктів туристичної діяльності.
2. Проаналізувати методи дослідження туристичних маршрутів у межах природоохоронних територій.
3. Надати характеристику природно-ресурсного потенціалу НПП «Синевир» та його туристичної інфраструктури.
4. Дослідити існуючі маршрути НПП «Синевир» та виявити їх основні проблеми й недоліки.
5. Розглянути структуру маршрутної мережі Татранського національного парку та визначити ефективні практики її функціонування.
6. Проаналізувати іноземний досвід організації туристичних маршрутів у гірських національних парках Європи.
7. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення системи туристичних маршрутів у НПП «Синевир».

Об'єктом дослідження є туристичні маршрути у межах гірських національних парків.

Предметом дослідження є система організації туристичних маршрутів у НПП «Синевир» та Татранському НП, а також методичні підходи до їх удосконалення.

У роботі застосовано такі **методи дослідження**: аналітичний, порівняльно-географічний, картографічний, польових обстежень, системний, а також метод узагальнення та моделювання. Застосування цих методів дозволило комплексно охарактеризувати особливості туристичних маршрутів та розробити практичні рекомендації щодо їх оптимізації.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному порівняльному аналізі системи туристичних маршрутів двох гірських національних парків – Татранського (Республіка Польща) та «Синевир» (Україна), із визначенням ключових відмінностей у структурі, інфраструктурному забезпеченні та підходах до

управління. Уперше для НПП «Синевир» запропоновано методичні рекомендації щодо вдосконалення організації туристичних маршрутів з урахуванням європейських практик, зокрема в аспектах маркування, цифрової навігації, екологічного навантаження та інформаційної інтерпретації природних об'єктів.

Апробація результатів дослідження: Актуальні на сьогоднішній день результати досліджень магістерської роботи апробовані на XIX -ій Міжнародній науковій конференції «Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід» (Львів, 2025 р.).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який налічує 94 найменування. Загальний обсяг роботи 88 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ У НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКАХ

1.1. Поняття та сутність національного природного парку

Національні природні парки є однією з найважливіших форм організації охоронюваних природних територій, що поєднують у собі функції збереження природних екосистем, рекреаційного використання та екологічної освіти населення. Їх створення зумовлене необхідністю забезпечення збалансованого співіснування людини і природи, а також раціонального використання природно-ресурсного потенціалу територій у межах сталого розвитку.

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», національний природний парк – це природоохоронна, рекреаційна, культурно-освітня, науково-дослідна установа загальнодержавного значення, яка створюється з метою збереження, відтворення та ефективного використання унікальних природних комплексів і об'єктів, що мають особливу природоохоронну, історико-культурну та естетичну цінність.

Основними завданнями національних природних парків є: охорона природних екосистем від антропогенних впливів, організація рекреаційної діяльності на принципах екологічної збалансованості, проведення наукових досліджень та екологічної просвіти населення. Важливе місце у діяльності парків посідає розвиток екологічного і пізнавального туризму, який сприяє формуванню екологічної культури та забезпечує економічну сталість території без порушення природної рівноваги.

У міжнародній практиці чітко простежується розмежування понять національний парк та природний парк. Міжнародний союз охорони природи (МСОП, IUCN) ще у 1969 році розробив принципи класифікації та функціонального поділу природоохоронних територій, у тому числі національних і природних

парків. Відповідно до цих положень, основним завданням національних парків є охорона природи, тоді як рекреаційна та туристична діяльність має допоміжний, підпорядкований характер.

Водночас природні парки у міжнародній класифікації мають інше спрямування - їх головна функція полягає в організації відпочинку, туризму та рекреації на природі. В Україні ж ці два підходи об'єднано в межах єдиної природоохоронної категорії - національний природний парк. Відповідно до класифікації МСОП (Міжнародний Союз Охорони Природи), такі парки належать до територій категорії II, тобто природоохоронних територій, де основною метою є збереження природних екосистем у поєднанні з обмеженим рекреаційним використанням (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація природних об'єктів за МСОП

| Класифікація | Опис |
|----------------------------|--|
| Природні заповідники | Території, де збереження природи є першочерговим завданням, діяльність людини суворо обмежена. |
| Біосферні заповідники | Частини всесвітньої мережі біосферних заповідників ЮНЕСКО, що поєднують збереження природи з науково-дослідною та освітньою діяльністю. |
| Національні природні парки | Території, що мають природоохоронне, наукове, рекреаційне та освітнє значення. Тут дозволено відвідування туристів за певними правилами. |

| | |
|------------------------------|---|
| | |
| Регіональні ландшафтні парки | Природні території, створені для збереження природних комплексів, що мають особливу цінність для конкретного регіону. |
| Заказники | Території, що охороняють певні види рослин, тварин або цілі природні комплекси. |
| Пам'ятки природи | Окремі унікальні природні об'єкти, як-от скелі, водоспади, урочища. |
| Заповідні урочища | Ділянки лісу або іншої місцевості, що мають природоохоронне значення. |

Складено автором на основі джерела : [90].

На території національних парків категорії II заборонено будь-яку господарську діяльність, несумісну з природоохоронними цілями, зокрема полювання, рибальство, лісозаготівлю та інші форми експлуатації природних ресурсів. Згідно з міжнародними рекомендаціями МСОП, не менше 75% площі національного парку має перебувати під режимом суворої охорони, тоді як решта території може використовуватися для рекреаційних, наукових і просвітницьких потреб.

Окремо виділяються природні території та об'єкти і комплекси штучного походження.

До першої групи належать природні заповідники, біосферні заповідники, національні парки, регіональні ландшафтні парки, пам'ятки природи, заказники та заповідні урочища. Друга група включає в себе дендрологічні парки, ботанічні сади, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

У світовій природоохоронній практиці ефективно управління територіями національних парків передбачає їх чітке функціональне зонування, що дає змогу забезпечити раціональне використання природних ресурсів і підтримання екологічної рівноваги. Згідно з рекомендаціями Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів (IUCN, 1978), структура національного парку повинна включати кілька основних типів функціональних зон, кожна з яких має визначене цільове призначення. До таких зон належать: зони суворої охорони, що призначені для збереження найбільш цінних природних комплексів; зони заповідності або недоторканих територій, де будь-яке втручання людини мінімізовано; зони регульованого використання, або так звані «керовані охоронні території», у межах яких дозволяється здійснювати екологічно збалансовану рекреаційну діяльність; а також туристично-адміністративні зони, які забезпечують організацію відвідування та розміщення допоміжної інфраструктури.

У європейських державах система зонування національних парків має певну специфіку, що сформувалася внаслідок поєднання природоорієнтованих підходів і соціально-економічних потреб суспільства. Для більшості країн Європи характерним є виокремлення таких зон: абсолютно заповідної, де пріоритетом є повна охорона екосистем; зони регульованого рекреаційного навантаження; зони обмеженого землекористування; зони традиційного або економічного землекористування; а також зон активного менеджменту, що передбачають проведення спеціальних заходів для підтримання природних процесів або відновлення деградованих ділянок.

Показовим прикладом упровадження багаторівневої системи зонування є Німеччина, де функціонує 16 національних парків із сумарною площею 10 478 км², що становить близько 3 % території країни, у той час як площа всіх природних парків сягає 25 %. 3-поміж цих 16 парків у чотирьох зони абсолютної заповідності охоплюють понад 90 % площі, у семи — від 50 до 60 %, у трьох — близько 30 %. Лише один парк характеризується порівняно невисоким рівнем заповідності —

22 %. У сучасних природоохоронних політиках Німеччини домінує тенденція до подальшого розширення площі заповідних територій, і наразі стратегічною метою є збільшення частки зон суворої охорони до 75 % загальної площі всіх національних парків.

Додатково слід підкреслити, що європейська модель зонування дедалі частіше інтегрується з концепціями ландшафтного планування, біосферного менеджменту та зеленої інфраструктури. Це сприяє формуванню екологічних коридорів, збереженню міграційних шляхів тварин і підтриманню цілісності екосистем у масштабах регіону. Значну роль відіграє і застосування цифрових технологій — ГІС-моделювання, дистанційного моніторингу та аналізу даних про рекреаційні потоки, що дозволяє оптимізувати структуру зон та контролювати інтегральний вплив відвідувачів.

Таким чином, зарубіжний досвід засвідчує, що науково обґрунтоване зонування є базовим інструментом сталого управління національними парками. Його ефективність залежить від комплексного врахування природних, соціальних і економічних чинників, а також від гнучкості системи менеджменту, здатної адаптуватися до сучасних викликів, таких як зростання туристичного навантаження, зміни клімату та необхідність забезпечення збереження природної спадщини для майбутніх поколінь [68].

1.2 Методи дослідження туристичних маршрутів у межах НПП

В умовах постійного зростання рекреаційного навантаження на природні комплекси національних природних парків (НПП) все частіше фіксуються прояви рекреаційної дигресії окремих природних об'єктів і елементів інфраструктури. Цей процес супроводжується поступовим погіршенням стану природних компонентів, що виникає внаслідок тривалого та інтенсивного антропогенного впливу. Основним індикатором деградаційних змін є ґрунтово-рослинний покрив, за параметрами якого відповідно до різних методик визначають стадії дигресії, межі допустимого

рекреаційного навантаження та рівень стійкості природних комплексів до антропогенних факторів. Зокрема, ущільнення ґрунту, зменшення видового різноманіття, випадіння чутливих до витоπτування видів рослин, формування «ліній ерозії» та локальних деформацій рельєфу є типовими ознаками початку деградаційних процесів.

У гірських районах, а також на височинних територіях зі складним розчленованим рельєфом, до традиційних показників дигресії додаються суттєві морфологічні зміни мікрорельєфу. Вони найчастіше проявляються уздовж туристичних маршрутів і стежок, що мають надмірну інтенсивність відвідування. До таких змін належать формування стежкових жолобів, ерозійних вирізів, збільшення глибини стежок внаслідок вимивання ґрунту, розвиток поверхневого стоку та локальних зсувних процесів. Попри те, що ці явища мають значний вплив на стійкість ландшафтів та безпеку пересування туристів, ступінь трансформації мікрорельєфу маршрутів досліджено недостатньо, а існуючі роботи часто носять описовий, а не аналітичний характер. Саме тому комплексне застосування сучасних методів дослідження туристичних маршрутів є необхідним для забезпечення їх науково обґрунтованого планування та сталого функціонування.

Методи дослідження туристичних маршрутів у межах національних природних парків охоплюють багатокomпонентний підхід, що дає змогу всебічно оцінити їхній поточний стан, ступінь антропогенного впливу та ефективність управління рекреаційними навантаженнями. Першочерговим етапом є польові спостереження, у ході яких проводять детальний огляд маршрутів, вимірюють їхню ширину, протяжність, фіксують тип стежкового покриття, ступінь витоπτування, наявність пошкоджень рослинного покриву та прояви ерозійних процесів. У рамках цього етапу здійснюють фотофіксацію, GPS-трекінг, оцінювання рельєфних аномалій і визначення проблемних ділянок, що потребують інженерного зміцнення або зміни траси маршруту.

Наступним важливим елементом є картографічний аналіз на основі топографічних карт, цифрових моделей рельєфу, ортофотопланів та інших геопросторових матеріалів. Застосування ГІС-технологій забезпечує можливість комплексного аналізу природних умов, зокрема крутості та експозиції схилів, дренажних шляхів, потенційних зон ерозійних ризиків. ГІС-моделювання дає змогу не лише діагностувати поточний стан маршрутної мережі, а й прогнозувати наслідки зміни туристичного навантаження або погодних умов, що є важливим для ефективного управління стежковою інфраструктурою.

Моніторинг рекреаційного навантаження становить окрему групу методів і включає підрахунок відвідувачів, вивчення інтенсивності руху на маршрутах, оцінку сезонності туристичних потоків та визначення меж допустимого впливу на екосистеми. У сучасних НПП дедалі частіше застосовують автоматизовані системи підрахунку, смартфонні додатки та відеофіксацію, що підвищує точність даних і дозволяє досліджувати тренди.

Важливе значення мають також біогеоценотичні, флористичні та ґрунтово-ботанічні дослідження. Вони спрямовані на аналіз змін у рослинності, визначення ступеня ущільнення ґрунтів, виявлення індикаторних видів, що найшвидше реагують на антропогенний тиск. Оцінка стадій рекреаційної дигресії є ключовим компонентом у плануванні заходів щодо відновлення природних комплексів та розроблення стратегій зменшення впливу відвідувачів.

До спеціалізованих методів належать антропометричні та морфометричні вимірювання мікрорельєфу стежок, що дозволяють визначити глибину, ширину й об'єм еродованого ґрунту. Застосування цих методів особливо важливе у гірських регіонах, де процеси деградації рельєфу відбуваються значно швидше та мають більш виражений характер.

Комплексне дослідження туристичних маршрутів також включає соціологічні методи: опитування туристів, інтерв'ю з працівниками парку, аналіз відгуків та поведінкових моделей відвідувачів. Ці дані дають змогу визначити

рівень задоволеності туристів, їхні очікування, а також з'ясувати, які ділянки маршруту є найбільш проблемними чи небезпечними.

Таким чином, використання поєднання польових, картографічних, геоінформаційних, біогеоценологічних, морфометричних і соціологічних методів забезпечує формування комплексного уявлення про стан туристичних маршрутів у межах НПП. Отримані дані створюють наукове підґрунтя для визначення пріоритетних заходів щодо впорядкування маршрутної мережі, зниження рівня рекреаційного навантаження, розроблення системи попередження деградаційних процесів та забезпечення збалансованого розвитку рекреаційної діяльності без загрози для екологічної стійкості природних комплексів.

1.3. Історія створення та розвитку національних природних парків в Україні

Процес становлення національних природних парків бере свій початок ще в найдавніші часи, коли формувалися перші правові засади та практики охорони природних територій. Уже в період існування первісних племен діяли заборони та неписані правила, спрямовані на захист окремих місцевостей. Зокрема, виникали території, які вважалися першими прототипами заповідних ділянок. Надалі розвиток правового регулювання охорони природних парків тісно пов'язувався зі специфікою використання земель і природних ресурсів. Перші документальні свідчення природоохоронних заходів знаходимо в культових рукописах та літературних пам'ятках, таких як «Повість временних літ» і «Слово о полку Ігоревім» [79].

Уже в першій половині ХХ ст. в Україні формувалися передумови для створення природоохоронних територій, зокрема заповідників і національних парків. Науковці й природоохоронці того часу наголошували на необхідності збереження унікальних природних комплексів, адже інтенсивне господарське освоєння земель спричиняло втрату цінних екосистем. У 1917 році почали

з'являтися перші законодавчі ініціативи щодо організації заповідних територій, а вже у 1918 році було проголошено створення державних заповідників для захисту рідкісних видів флори та фауни.

У 1920-1930-х роках активно розвивалася система заповідної справи, розширювалися площі заповідників, формувалися перші підходи до охорони природних ресурсів. Проте концепція національних природних парків тоді ще не була реалізована повною мірою, насамперед через відсутність відповідної законодавчої бази та чітко визначених принципів їхнього функціонування.

Лише наприкінці 1960-х років з'явилися конкретні пропозиції щодо створення національних природних парків. Цей процес затримувався через недостатність нормативних документів і узгоджених методичних підходів. Визначним етапом став 1972 рік з набуттям чинності рішення про розвиток мережі заповідних територій та створення національних природних парків як особливої категорії природоохоронних об'єктів. Саме тоді почали формуватися наукові принципи їхнього функціонування та законодавча база, яка забезпечила подальший розвиток системи природоохоронних територій в Україні.

Серед різних категорій територій природно-заповідного фонду особливе значення мали національні природні парки. Їх створювали з метою охорони цінних природних комплексів, організації контрольованого туризму, проведення наукових досліджень та екологічної освіти. У цей період активно формувалася мережа національних природних парків, визначалася структура управління ними та порядок здійснення природоохоронних заходів [81].

З проголошенням незалежності України розпочався новий етап у розвитку природоохоронної системи — формування сучасного національного природно-заповідного фонду. Ключовим правовим актом цього процесу став Закон України «Про природно-заповідний фонд України», ухвалений 16 червня 1992 року, який заклав основу для створення і розвитку національних природних парків як окремої категорії охоронних територій[53].

Відповно до цього закону, національні природні парки визначені як природоохоронні, рекреаційні, науково-дослідні та культурно-освітні установи загальнодержавного значення. Їхня мета — збереження, відтворення й раціональне використання природних комплексів і об'єктів, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну чи оздоровчу цінність [46].

У 1990-х роках відбувся перший помітний приріст: наприкінці 1992 року загалом налічувалося лише декілька НПП, проте до початку 2003 р. їхня кількість зросла до приблизно 12, а загальна охоронювана площа відповідних парків — до понад 632,1 тис. гектарів[9]. Наприклад, Азово-Сивазький НПП був створений 25 лютого 1993 року для охорони унікальних прибережних екосистем Північного Азова.

Упродовж 2000-х і 2010-х років мережа НПП істотно розширювалася. Суттєвим прикладом є НПП «Гуцульщина» - створений 14 травня 2002 року, що охопив значні торлоси Українських Карпат із метою збереження гірських ландшафтів, лісів та природних водних систем. Також, 9 серпня 2004 року було засновано Галицький НПП - шляхом об'єднання раніше створених регіональних та ландшафтних заказників та пам'яток природи, що давало змогу зберегти геологічно, флористично та фауністично цінні території Передкарпаття та Опілля [41].

Згодом, у 2009 році утворено НПП «Черемош», який об'єднав кілька попередніх природоохоронних об'єктів у північно-східній частині Карпат з метою захисту гірських лісів і геоморфологічно складних ділянок.

У 2020-х роках, незважаючи на соціально-політичні труднощі та, зокрема, виклики, пов'язані з військовою агресією проти України, держава продовжувала формувати нові охоронні природні території. За даними 2023 р., ініціативи з розширення природно-заповідного фонду включали створення кількох нових НПП[33]. Одним із останніх прикладів є Куяльницький НПП - офіційно заснований

1 січня 2022 року, його створення покликане забезпечити охорону екосистем басейну лиману Куяльницького та прилеглих природних комплексів [15].

Станом на початок 2020-х років мережа національних природних парків в Україні охоплювала понад мільйон гектарів охоронюваних земель, проте за оцінками експертів, частка таких територій у загальній площі країни лишалась недостатньою порівняно з європейськими стандартами [61].

Незважаючи на ці виклики, розвиток НПП супроводжувався модернізацією системи управління: утворювалися науково-технічні ради при природоохоронних об'єктах, запроваджувалися програми екологічного моніторингу, створення та підтримка екологічних маршрутів і рекреаційної інфраструктури, а також залучення громадськості та міжнародного співробітництва до охорони природи [53].

Період 1991-2025 рр. у розвитку національних природних парків України характеризується системним розширенням мережі охоронних територій, закріпленням правової та організаційної бази, поступовим збільшенням площі, а також впровадженням сучасних підходів до збереження біорізноманіття, рекреації, науково-освітньої та природоохоронної діяльності. Ці зміни дали змогу закласти основу для подальшого формування збалансованої системи природно-заповідного фонду, здатної реагувати на екологічні, соціальні та економічні виклики XXI століття.

1.4. Нормативно-правові основи діяльності національних природних парків України

Нормативно-правова система, що регламентує діяльність національних природних парків (НПП) в Україні, є багаторівневою та комплексною, охоплюючи конституційні положення, спеціальне природоохоронне законодавство, кодекси, підзаконні нормативні акти, а також міжнародні угоди, ратифіковані Україною. Її формування спрямоване на забезпечення ефективної охорони природних

комплексів, підтримання екологічної рівноваги, а також гармонійне поєднання природоохоронних, рекреаційних, наукових та еколого-освітніх функцій, які покладаються на національні природні парки.

Базові принципи охорони довкілля закріплено в Конституції України, яка визначає землю, водні ресурси, атмосферне повітря, природні рослинні та тваринні ресурси об'єктами права власності українського народу. Відповідно до статей 13 та 16 Основного Закону, держава зобов'язана забезпечувати екологічну безпеку та підтримувати екологічну рівновагу в країні, а також охороняти унікальні природні комплекси. Ці конституційні положення становлять фундаментальне підґрунтя для створення та функціонування національних природних парків як установ загальнодержавного значення, що виконують ключову роль у системі природно-заповідного фонду України.

Центральним спеціальним нормативним актом є Закон України «Про природно-заповідний фонд України», який визначає статус НПП, їхні завдання та функції, структуру території та режим охорони. Законодавство встановлює, що національні природні парки створюються з метою збереження природних комплексів, здійснення наукових досліджень, проведення екологічної освіти й виховання, а також організації дозвілля у формах, що не шкодять природним системам. Важливою складовою цього закону є норми щодо функціонального зонування НПП, яке містить заповідну зону, зону регульованої рекреації, зону стаціонарної рекреації та господарську зону. Такий розподіл дозволяє забезпечити диференційований підхід до охорони території, враховуючи природну цінність окремих ділянок та їхню потенційну рекреаційну привабливість.

Суттєвий вплив на діяльність національних природних парків здійснюють норми інших законодавчих актів, зокрема Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», який закріплює ключові принципи державної екологічної політики. Він визначає механізми екологічного моніторингу, регулювання антропогенного навантаження, впровадження екологічної експертизи

та оцінки впливу діяльності на довкілля. У контексті діяльності НПП це має особливе значення, оскільки будь-які проєкти будівництва туристичної інфраструктури, прокладання рекреаційних маршрутів чи здійснення господарської діяльності повинні відповідати екологічним критеріям та не створювати загрози природним комплексам.

Додатковими актами, що регулюють функціонування НПП, є Земельний та Лісовий кодекси України, які встановлюють порядок вилучення земель, передачі їх у постійне користування паркам, визначають особливості ведення лісового господарства на територіях природно-заповідного фонду, регламентують обмеження щодо рубок, мисливської діяльності, водокористування та інших видів природокористування. Зокрема, Лісовий кодекс визначає категорії захисних лісів і передбачає суворі обмеження щодо лісокористування у межах НПП, що дозволяє зберігати біорізноманіття та запобігати деградації лісових екосистем.

Організаційні та управлінські аспекти діяльності національних парків деталізуються у підзаконних актах, зокрема постановах Кабінету Міністрів України та наказах Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів. Одним із ключових документів є Положення про національний природний парк, яке визначає його структуру, повноваження адміністрації, порядок розробки планів охорони та розвитку. Важливою складовою правового забезпечення є також проєкт організації території НПП - комплексний документ, який регламентує планувальну структуру, визначає заходи з охорони природи, встановлює маршрути, місця для короткочасного відпочинку та інші елементи рекреаційної інфраструктури. Цей документ має стратегічний характер і є обов'язковим для виконання всіма суб'єктами діяльності в межах НПП.

У законодавчому забезпеченні функціонування національних природних парків та регулювання туристичної діяльності ключове значення мають положення Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та низки підзаконних актів, які визначають правовий статус, режим охорони та порядок використання

природних комплексів (табл. 1.2). Нормативна база встановлює межі допустимого рекреаційного навантаження, регламентує зонування територій НПП, а також визначає вимоги до організації туристично-екскурсійної діяльності, включно з питаннями благоустрою маршрутів, забезпечення безпеки відвідувачів та охорони природних ресурсів. Важливим елементом виступають також нормативи щодо сезонного обмеження відвідування окремих територій з метою мінімізації негативного антропогенного впливу. Таким чином, законодавча база створює цілісну систему правил, що дозволяє поєднати розвиток туризму з необхідністю збереження природних екосистем та сталим управлінням рекреаційним потенціалом національних парків.

Таблиця 1.2

Законодавча та нормативна база розвитку туризму в сучасній Україні.

| Назва нормативно-правового акта | Основний зміст / Що регулює | Актуальність і роль у розвитку туризму |
|--|---|---|
| Закон України «Про природно-заповідний фонд» | Визначає режим охорони територій ПЗФ, які є базою для екотуризму | Сприяє розвитку сталого та природоохоронного туризму |
| Закон України «Про місцеве самоврядування» | Надає громадам повноваження в управлінні туризмом | Підтримує розвиток локальних туристичних дестинацій |
| Державна стратегія розвитку туризму та курортів до 2030 року | Визначає пріоритети, напрями та завдання державної туристичної політики | Орієнтована на євроінтеграцію та післявоєнне відновлення галузі |
| Національна економічна стратегія до 2030 | Визнає туризм перспективною галуззю для національного зростання | Включає туризм до економічних пріоритетів України |

| | | |
|---|---|--|
| року | | |
| Закон України «Про правовий режим воєнного стану» | Містить норми щодо обмежень діяльності в умовах війни | Актуальний у контексті безпеки та адаптації туристичних послуг |

Складено автором на основі джерел : [45,51,52,53].

Суттєву роль у розвитку системи національних парків відіграє і міжнародне екологічне право. Україна є учасницею низки міжнародних конвенцій, які визначають глобальні стандарти охорони природи. Зокрема, Бернська конвенція спрямована на охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування; Рамсарська конвенція забезпечує збереження водно-болотних угідь міжнародного значення; Конвенція про біологічне різноманіття передбачає комплексні заходи щодо збереження екосистем, біорізноманіття та сталого використання природних ресурсів; Європейська ландшафтна конвенція регламентує охорону та управління природними ландшафтами. Виконання норм цих міжнародних документів впливає на діяльність НПП, зокрема у частині розробки екологічних програм, управління природними ресурсами, організації моніторингу стану екосистем, упровадження сучасних еколого-освітніх та рекреаційних практик.

Ухвалення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом посилило інтеграційні процеси у сфері охорони довкілля. Це сприяло гармонізації українського природоохоронного законодавства з європейськими стандартами, зокрема Директивою 92/43/ЄС («Habitats Directive») та Директивою 2009/147/ЄС («Birds Directive»), що визначають підходи до збереження природних оселищ, рідкісних видів та розвитку мережі Natura 2000. Хоча Україна лише перебуває на етапі формування аналогічної системи територій, відповідні норми враховуються при плануванні охорони та використання територій НПП [5,6].

Таким чином, нормативно-правові основи діяльності національних природних парків України охоплюють широкий спектр актів, які забезпечують організаційну,

структурну, природоохоронну та рекреаційно-освітню діяльність цих установ. Поєднання національних і міжнародних нормативних вимог формує підґрунтя для сталого управління природними комплексами, інтеграції українських природоохоронних практик у європейський контекст і створення умов для розвитку якісної рекреаційної інфраструктури при збереженні природної цінності територій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У НПП «СИНЕВИР»

2.1. Загальна характеристика НПП «Синеvir»

Діяльність національного природного парку «Синеvir» охоплює широкий спектр завдань у сфері охорони природи, наукових досліджень, еколого-освітньої роботи та розвитку сталого туризму. Це один із найвідоміших природоохоронних об'єктів України, що відіграє ключову роль у збереженні унікальних природних екосистем та культурної спадщини регіону. «Синеvir» - це національний природний парк, розташований в межах українських Карпат (рис. 2.1). У 1974 році на цій території було засновано ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Синеvirське озеро».

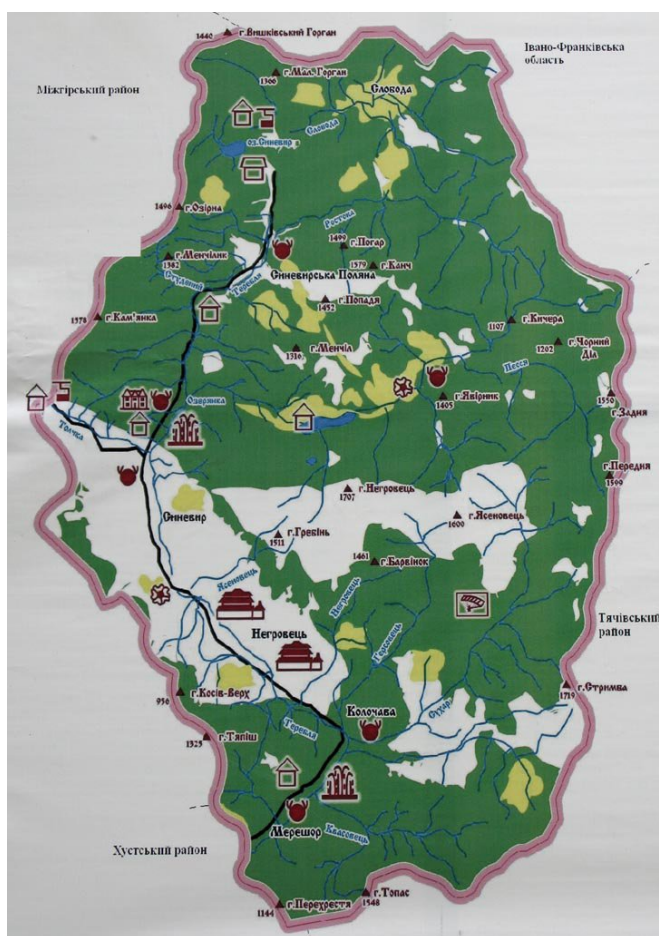


Рис. 2.1. Картосхема НПП «Синеvir» [59].

Згодом, у 1989 році, за рішенням уряду України тут було створено національний природний парк «Синевир».

Для збереження в природних умовах усього генофонду флори і фауни, особливо рідкісних видів, парк поділено на 4 функціональні зони.

Таблиця 2.1

Зонування НПП «Синевир»

| Тип функціональної зони | Площа (га) |
|-------------------------|------------|
| Заповідна | 5 840 |
| Регульованої рекреації | 21 377 |
| Стаціонарної рекреації | 8 |
| Господарська | 7 390 |

Складено автором на основі джерела : [92].

Основним завданням парку є охорона природного середовища, зокрема лісів, озер, болотних угідь, рідкісних видів рослин і тварин. Територія парку включає важливі об'єкти такі, як озеро Синевир - водно-болотне угіддя міжнародного значення (рис.2.2), букові праліси, занесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, та унікальні високогірні ландшафти. В межах парку функціонують природоохоронні ділянки, де інспектори постійно патрулюють територію та ведуть облік флори і фауни.

Велике значення має науково-дослідна діяльність. У парку проводяться екологічні моніторинги, ботанічні та зоологічні дослідження, вивчаються природні процеси, аналізується стан екосистем. Ці дослідження лягають в основу стратегій охорони біорізноманіття та сталого використання природних ресурсів.



Рис. 2.2. Озеро «Синеvir» [88].

Ще одним напрямом є еколого-освітня робота, яка спрямована на підвищення екологічної свідомості населення. Працівники парку проводять екскурсії, освітні заходи, екологічні фестивалі, реалізують проєкти для молоді, працюють з місцевими школами та громадськими організаціями. Музей лісосплаву, музей народної архітектури та побуту «Старе село» (рис.2.3.) та численні еколого-освітні стежки дають змогу відвідувачам краще зрозуміти як природне, так і культурне багатство регіону.

Рекреаційна діяльність парку орієнтована на розвиток екологічного та сільського туризму. Територією прокладені туристичні маршрути, облаштовані стоянки, оглядові майданчики, інформаційні стенди. Важливе значення має підтримання балансу між відпочинком і охороною природи, тому діяльність у сфері туризму здійснюється з урахуванням екологічних обмежень.



Рис. 2.3. Музей народної архітектури та побуту «Старе село» в Колочаві [13].

Окремо варто згадати Реабілітаційний центр бурого ведмедя, створений у 2011 році (рис.2.4). Це унікальний природоохоронний об'єкт, де тварини, врятовані з неволі або жорстоких умов утримання, отримують шанс на нове життя у напівдикій природі (рис.2.5).



Рис. 2.4. Реабілітаційний центр бурого ведмедя в межах НПП «Синевир»[28].



Рис 2.5. Реабілітаційний центр бурого ведмедя в межах НПП «Синевир»[36].

Таким чином, діяльність НПП «Синевир» має комплексний характер і спрямована на збереження природи, розвиток науки, екологічну просвіту та сталий

туризм, що робить його важливим екологічним, науковим і культурним осередком не лише Закарпаття, а й усієї України.

2.2. Аналіз існуючих туристичних маршрутів НПП «Синевир»

Туризм у національних природних парках є важливим чинником соціально-економічного розвитку та водночас інструментом охорони навколишнього природного середовища. Національний природний парк «Синевир» – один із найвідоміших та найвідвідуваніших природоохоронних об'єктів Карпатського регіону, що поєднує унікальні природні ландшафти, багатий рослинний і тваринний світ, а також значну етнокультурну спадщину. Туристичні маршрути у межах парку виконують не лише рекреаційно-пізнавальну функцію, а й виступають важливим засобом раціонального використання території та регулювання туристичних потоків.

На сьогоднішній день в межах парку функціонують такі маршрути :

Синевирський перевал - гора Кам'янка - Синевирське озеро (складний, протяжність – 16 км), *Остріки – гора Гребінь* (простий, протяжність 10 км), *Глуханя – гора Косий верх* (простий, протяжність 5 км), *Колочава – гора Стримба* (складний, протяжність 15 км), *Остріки – гребля* (простий, протяжність 3 км), *Лінія Арпада* (простий, протяжність 1.5 км) [78].

Аналіз пішохідних маршрутів НПП «Синевир» свідчить про їх різноманітність за рівнем складності, протяжністю та рекреаційним потенціалом. Складні маршрути, зокрема *«Синевирський перевал – гора Кам'янка – Синевирське озеро»* (16 км) (рис.2.6) та *«Колочава – гора Стримба»* (15 км), орієнтовані переважно на підготовлених туристів і виконують важливу пізнавально-рекреаційну функцію. Вони поєднують мальовничі гірські ландшафти з можливістю огляду ключових природних об'єктів, однак через значну протяжність та складність вимагають удосконалення системи навігації, встановлення інформаційних щитів та облаштування відпочинкових пунктів. Це дозволить

підвищити рівень безпеки туристів та зменшити антропогенне навантаження шляхом концентрації відвідувачів у спеціально визначених місцях.

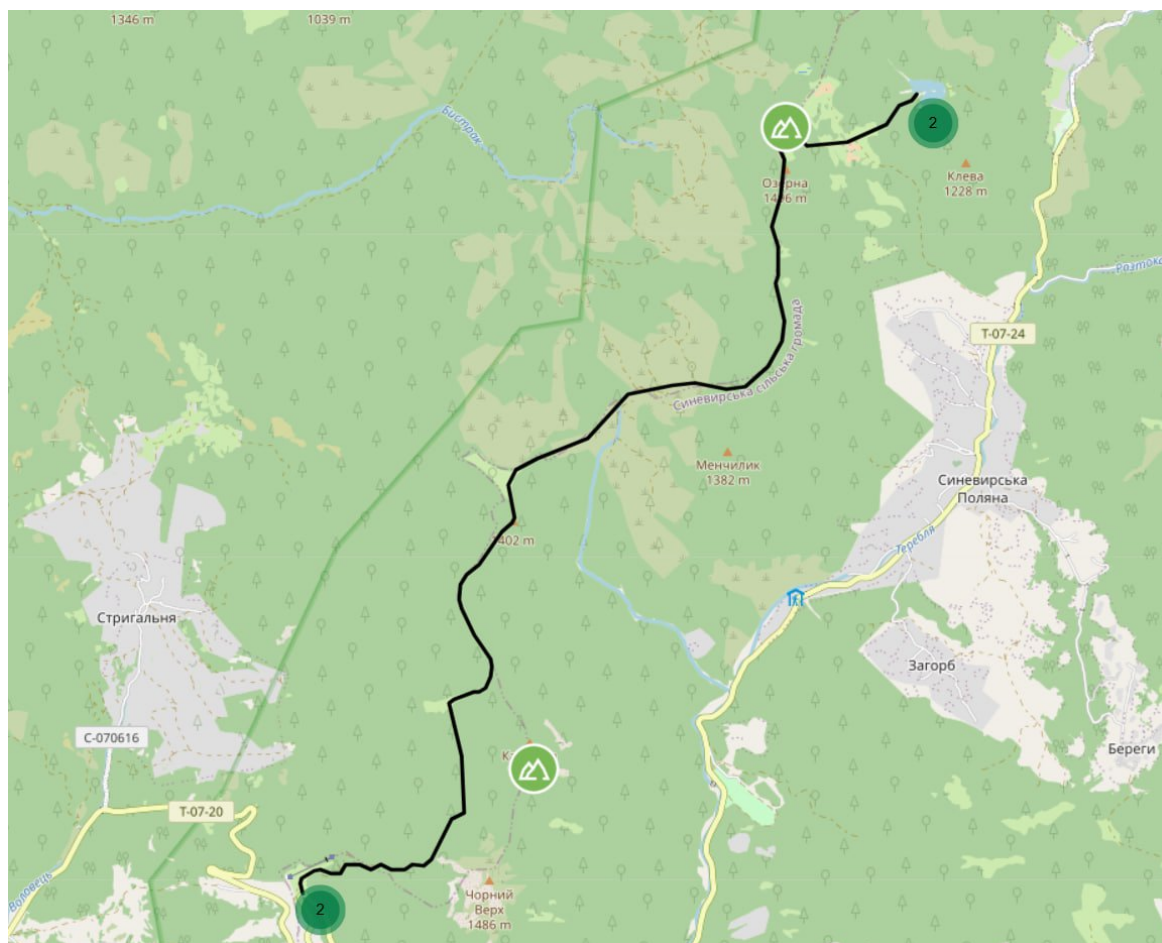


Рис. 2.6. Схема маршруту «Синевирський перевал – гора Кам’янка – Синевирське озеро» на карті [73].

Прості маршрути («Остріки – гора Гребінь» – 10 км, «Глуханя – гора Косий верх» – 5 км, «Остріки – гребля» – 3 км, «Лінія Арпада» – 1,5 км) мають переважно екологічно-пізнавальний і просвітницький характер. Вони доступні широкому колу відвідувачів, включно з сім’ями з дітьми та людьми без спеціальної фізичної підготовки. Проте потенціал цих маршрутів використовується не повною мірою. Доцільним є вдосконалення їхнього інформаційного наповнення: встановлення інтерактивних стендів, QR-кодів із посиланням на електронні путівники, а також розширення тематики маршрутів за рахунок акценту на етнографічних, історичних та культурних особливостях регіону. Особливої уваги заслуговує маршрут «Лінія

Арпада» (рис.2.7), який може бути розвинений як історико-військовий туристичний об'єкт із детальною реконструкцією подій Другої світової війни, що підвищить його освітнє та виховне значення.

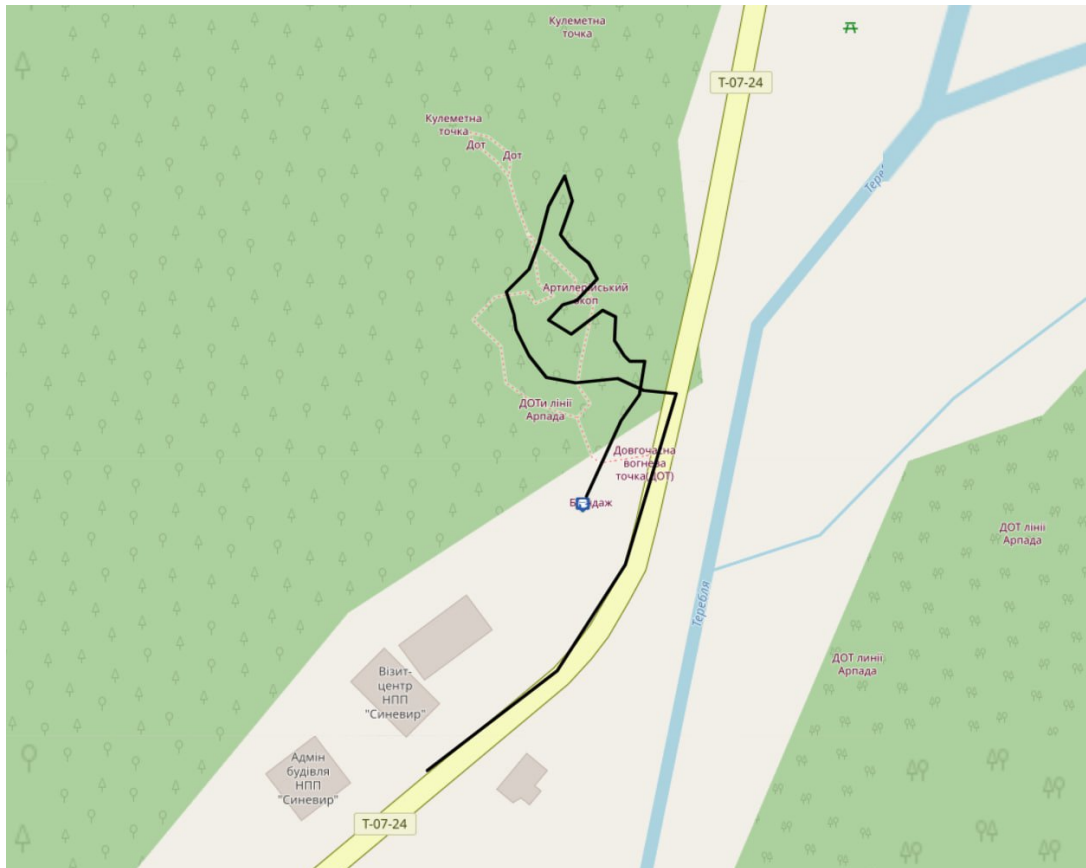


Рис. 2.7. Схема маршруту «Лінія Арпада» на карті [74].

Разом із тим, сучасний стан мережі туристичних маршрутів НПП «Синеvir» потребує вдосконалення, зокрема у частині інформаційного забезпечення, облаштування інфраструктури, покращення системи маркування та впровадження принципів сталого розвитку. Це зумовлює актуальність наукового дослідження, спрямованого на аналіз існуючих маршрутів, визначення їхніх сильних і слабких сторін та розробку практичних рекомендацій щодо оптимізації. Таке дослідження сприятиме не лише підвищенню привабливості парку для відвідувачів, а й збереженню природної спадщини для майбутніх поколінь.

2.3. Сучасний стан туристичної інфраструктури НПП «Синевир»

Сучасний стан туристичної інфраструктури парку характеризується поступовим розвитком, модернізацією та адаптацією до зростаючих потреб рекреантів при дотриманні принципів сталого природокористування.

Насамперед туристична інфраструктура НПП «Синевир» включає мережу туристичних маршрутів, яка охоплює найбільш цінні природні комплекси – озеро Синевир, болото Глуханя, гірські масиви та культурні об'єкти. У парку функціонує кілька десятків пішохідних, велосипедних і кінних маршрутів різної протяжності та складності. Значна частина стежкової мережі обладнана інформаційними стендами, вказівниками, місцями відпочинку та оглядовими точками. Проте через інтенсивне відвідування в окремих локалітетах спостерігається деградація ґрунтового-рослинного покриву, ерозія схилів та збільшення ширини стежок, що потребує систематичного моніторингу та екологічної реставрації.

Важливим елементом інфраструктури є центри обслуговування відвідувачів, зокрема візит-центр, еколого-освітні класи та інформаційні пункти (рис.2.8). Вони виконують функції інтерпретації природної спадщини, надання туристичних послуг та координації рекреаційної діяльності. У візит-центрі розгорнуто експозиції, що знайомлять туристів з біорізноманіттям, історико-культурними особливостями території та природоохоронною діяльністю парку.

Особливої уваги заслуговує Музей лісу і сплаву, який не лише виконує роль туристичного об'єкта, але й виступає важливим чинником розвитку культурно-пізнавального туризму (рис. 2.9). Він реконструює традиційні технології карпатського лісосплаву, що становлять значну матеріальну і нематеріальну спадщину регіону. Поряд із музеєм функціонують тематичні експозиції під відкритим небом та облаштовані рекреаційні майданчики.



Рис. 2.8. Візит-центр в НПП «Синевир» [69].



Рис. 2.9. Музей лісу і сплаву в НПП «Синевир» [71].

До елементів туристичної інфраструктури належать також місця короткотривалого та тривалого відпочинку: альтанки, оглядові вежі, навіси, зони для розведення вогнищ, паркувальні майданчики. Частина з них облаштована відповідно до сучасних стандартів рекреаційної безпеки, однак потребує

регулярного технічного оновлення. Значний рекреаційний потенціал мають бази відпочинку та садиби зеленого туризму, розташовані у безпосередній близькості до території парку, що сприяє розвитку підприємництва та формуванню цілісного туристичного продукту регіону.

Таблиця 2.1

Сучасний стан туристичної інфраструктури НПП «Синевир»

| Елементи інфраструктури | Характеристика |
|---------------------------|---|
| Туристичні маршрути | Маршрути різної складності; наявність оглядових точок, місць відпочинку; локальні проблеми ерозії, витоптування та пошкодження ґрунтового-рослинного покриву. |
| Візит-центр | Інформаційно-освітній комплекс з експозиціями, інтерактивними матеріалами, картами та довідковою інформацією для туристів. |
| Музей лісу і сплаву | Унікальний культурний об'єкт; демонструє традиційні технології сплаву лісу; сприяє розвитку пізнавального туризму; має облаштовану рекреаційну зону. |
| Зони відпочинку | Альтанки, навіси, лави, зони для вогнищ; частина об'єктів потребує оновлення через активне використання. |
| Інформаційне забезпечення | Туристичні стенди, навігаційні |

| | |
|----------------------------|---|
| | вказівники, карти, буклети, QR-коди; потребує розвитку інтерактивних цифрових сервісів. |
| Транспортна інфраструктура | Автомобільний доступ до ключових локацій; сезонні обмеження; окремі ділянки доріг потребують ремонту. |
| Об'єкти розміщення | Бази відпочинку, садиби зеленого туризму, готелі поблизу парку; сприяють формуванню комплексного туристичного продукту. |
| Еколого-освітні об'єкти | Природничі стежки, навчальні локації, інформаційні пункти; використовуються для проведення занять та екскурсій. |

Складено автором на основі джерела [72].

У межах НПП «Синевир» функціонує розгалужена система інформаційного забезпечення, до якої належать стенди, туристичні карти, буклети, навігаційні схеми та QR-коди для швидкого доступу до цифрових ресурсів. Проте потребує вдосконалення інтерактивна інфраструктура, зокрема створення мобільних додатків та вебсервісів з онлайн-навігацією, рекомендаціями й актуальними даними про стан маршрутів.

Важливою складовою розвитку інфраструктури є транспортна доступність, яка загалом відповідає туристичним потребам, але має сезонні обмеження. Дороги лісового фонду, що ведуть до ключових атракцій, особливо до озера Синевир, періодично зазнають руйнувань унаслідок природних чинників та інтенсивних навантажень, що потребує регулярного ремонту.

Удосконалення всієї мережі маршрутів потребує також уніфікованої системи маркування, яка відповідала б міжнародним стандартам (наприклад, практиці Татранського національного парку у Польщі) [23]. Додатковим напрямом розвитку є створення електронних карт і мобільних додатків, які дозволять туристам орієнтуватися на місцевості без ризику втрати шляху. Нами запропоновано запровадити систему зонування маршрутів залежно від рівня рекреаційного навантаження, що допоможе зберегти екологічну рівновагу та попередити деградацію природних комплексів [84].

Ми встановили, що удосконалення маршрутної мережі Національного природного парку «Синевир» має здійснюватися у двох взаємопов'язаних стратегічних напрямках, кожен із яких виконує важливу роль у формуванні якісного туристичного продукту та забезпеченні сталого розвитку території. *По-перше*, йдеться про системне підвищення комфортності та безпеки пересування відвідувачів, що передбачає модернізацію інфраструктури, облаштування покриттів, оглядових майданчиків, зон відпочинку, інформаційних та попереджувальних знаків, а також впровадження сучасних технологій моніторингу відвідуваності й управління потоками туристів. Це створює передумови для мінімізації ризиків, спричинених складним рельєфом гірської території, та гарантує відповідність маршрутової мережі вимогам безбар'єрності та екологічної безпеки.

По-друге, важливим аспектом розвитку маршрутів є їх змістове наповнення новими елементами екологічного, культурно-історичного та освітнього характеру. Йдеться про інтеграцію інтерпретаційних майданчиків, створення тематичних екостежок, розширення можливостей для спостережень за природними об'єктами, а також популяризацію традиційної культури місцевих громад через включення відповідних інформаційних блоків. Таке змістове оновлення дозволяє підвищити пізнавальну цінність маршрутів та перетворити їх на ефективний інструмент екологічної освіти й виховання.

Комплексне поєднання цих двох напрямів розвитку маршрутної мережі забезпечить не лише зростання її рекреаційної привабливості, а й сприятиме формуванню позитивного іміджу НПП «Синевир» як території, де гармонійно поєднуються природоохоронні, туристично-рекреаційні та культурно-просвітницькі функції. У перспективі це може стати прикладом ефективного управління природно-заповідними територіями та демонструвати можливість збалансованого використання природних ресурсів із збереженням їхньої екологічної цінності.

2.4. Сталий розвиток і екологічна освіта в межах НПП «Синевир»

Сталий розвиток є ключовим принципом сучасного управління природоохоронними територіями, який поєднує в собі три взаємопов'язані компоненти - екологічний, економічний і соціальний. Його головна мета полягає у досягненні гармонії між потребами людини та збереженням природного середовища для майбутніх поколінь. У межах національного природного парку «Синевир» концепція сталого розвитку реалізується через раціональне використання природних ресурсів, охорону біорізноманіття, розвиток екологічного туризму та підтримку місцевих громад.

Екологічна складова сталого розвитку в парку полягає насамперед у збереженні природних екосистем та охороні біорізноманіття. На території НПП здійснюється постійний моніторинг стану лісів, водойм, тваринного світу, а також проводяться заходи з відновлення природних ландшафтів. Важливим напрямом діяльності є екологічна освіта - у парку діє візит-центр з експозиціями, що знайомлять туристів із природними особливостями території, проводяться еколого-освітні програми для школярів і студентів, організовуються екоакції та інформаційні кампанії. Така діяльність сприяє підвищенню екологічної свідомості відвідувачів і формує відповідальне ставлення до природи.

Соціальний аспект сталого розвитку у НПП «Синевир» проявляється у взаємодії з місцевими громадами. Мешканці навколишніх сіл - Синевир, Синевирська Поляна, Колочава - активно залучаються до туристичної діяльності, працюють у сфері зеленого туризму, надають послуги проживання та харчування, займаються виробництвом сувенірів і народних ремесел. Це сприяє створенню нових робочих місць і зменшує трудову міграцію, водночас зберігаючи автентичність карпатської культури. Важливою частиною соціального розвитку є популяризація народних традицій: у парку проводяться етнофестивалі (рис. 2.10), майстер-класи (рис. 2.11) виставки народного мистецтва, що сприяють відродженню духовних і культурних цінностей регіону.



Рис. 2.10. Фестиваль на Синевирському перевалі «Проводи отар на полонину» [21].



Рис. 2.11. Фестиваль на Синевирському перевалі «Проводи отар на полонину» [49].

Економічна складова сталого розвитку реалізується через розвиток екологічного та сільського туризму. Парк створює умови для формування стійкої економічної бази, не завдаючи шкоди природному середовищу. Туристичні маршрути розробляються з урахуванням екологічних обмежень, щоб мінімізувати антропогенне навантаження на територію. Прибутки від туристичної діяльності спрямовуються на утримання інфраструктури, покращення умов перебування відвідувачів та реалізацію природоохоронних заходів. Таким чином, туризм стає не лише економічним чинником, а й інструментом підтримки природоохоронних цілей.

Попри успішну реалізацію багатьох програм, парк стикається з певними проблемами на шляху до сталого розвитку. Серед основних викликів можна назвати надмірне туристичне навантаження у літній сезон, недостатнє фінансування природоохоронних проєктів, потребу в оновленні туристичної інфраструктури, а також низький рівень екологічної культури деяких відвідувачів.



Рис 2.12. Тверді відходи на річці Теробля в межах НПП «Синевиp» [48].

Для їх подолання необхідним є подальше вдосконалення системи управління туризмом, розвиток партнерства з місцевими громадами, підвищення інвестиційної привабливості території та впровадження інноваційних технологій.

Перспективи сталого розвитку НПП «Синевиp» полягають у поширенні екотуристичних ідей, розширенні волонтерських та освітніх програм, залученні міжнародних партнерів і створенні умов для наукових досліджень. Важливим напрямом є цифровізація діяльності парку — впровадження електронних квитків, онлайн-карт маршрутів і систем моніторингу відвідуваності. Це дозволить регулювати потоки туристів і зменшити навантаження на природні ресурси.

Екологічне і природоохоронне виховання відвідувачів здійснюється головним чином шляхом безпосереднього їх спілкування з природою. Його ефективність в першу чергу залежить від активності природоохоронної пропаганди, основною задачею якої є надання екологічних знань відвідувачам. Здійснення цих задач можливе шляхом читання лекцій, видання буклетів, пам'яток, правил, проспектів і рекламних листівок, використання засобів масової інформації, встановлення панно, аншлагов, інформаційних знаків. Велике значення для

екологічного виховання підрастаючого покоління мають лісові школи і шкільні лісництва.



Рис. 2.13. Еколого-освітні заходи з учнями шкіл в межах НПП «Синевир» [70].

Установа здійснює діяльність за такими основними напрямками екологічної освіти:

- ~ організовує та проводить екологічні акції;
- ~ проводить масові еколого-освітні заходи для учнівської та студентської молоді регіону;
- ~ популяризує природоохоронну діяльність шляхом видання еколого-освітнього часопису «Синій Вир», а також різноманітних інформаційних матеріалів — листівок, буклетів тощо;
- ~ налагоджує співпрацю зі засобами масової інформації, громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування, релігійними громадами та природоохоронними установами України;
- ~ бере активну участь у фестивалях, виставках та інших еколого-освітніх і природоохоронних заходах;
- ~ забезпечує стабільне функціонування екологічного візит-центру НПП «Синевир» і двох туристично-інформаційних центрів [70].

Суттєвим аспектом природоохоронної пропаганди є екологізація ведення лісового і сільського господарства. Неякісне виконання господарських заходів з порушенням існуючих правил, технології, інтенсивне втручання в природу і вплив на природні комплекси можуть нанівець звести всі зусилля по природоохоронній пропаганді і рекламі національного парку [86].

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У ТАТРАНЬСЬКОМУ НП

3.1. Загальна характеристика Татранського національного парку (TPN)

Татранський національний парк Республіки Польща (Tatrzanski Park Narodowy, TPN) є одним із найцінніших природоохоронних об'єктів країни та входить до складу міжнародного охоронного комплексу, що охоплює території двох держав - Польщі та Словаччини. Унікальність парку полягає в тому, що він формує єдину природну систему з однойменним словацьким заповідником (TANAP), забезпечуючи цілісність екосистем Татр у транскордонному вимірі. Така модель природоохоронної співпраці вважається однією з найуспішніших у Центральній Європі [22].

Територія парку характеризується значною збереженістю природних ландшафтів, що демонструють мінімальну антропогенну порушеність. Тут представлені типові для високогірної частини Карпат екосистеми: численні гірські озера льодовикового походження, протяжні печерні системи, різноманітні форми кристалічних і карстових гірських масивів, а також ареали рідкісних видів флори й фауни. Високий рівень природної репрезентативності обумовив включення значної частини парку до зон суворої охорони, де переважає режим мінімального втручання.

Татранський національний парк розміщений у південній частині Польщі, безпосередньо вздовж кордону зі Словаччиною. Його територія охоплює значну частину Татр - найвищого гірського масиву Східної Європи (рис. 3.1). Ця ділянка Карпат є унікальною за своїми фізико-географічними показниками. Словацька вершина Герлаховський Штит, висотою 2655 м, є найвищою точкою всього масиву, а найвищою вершиною польської частини виступає гора Риси (2499 м н. р. м.), яка стала одним із символів парку.

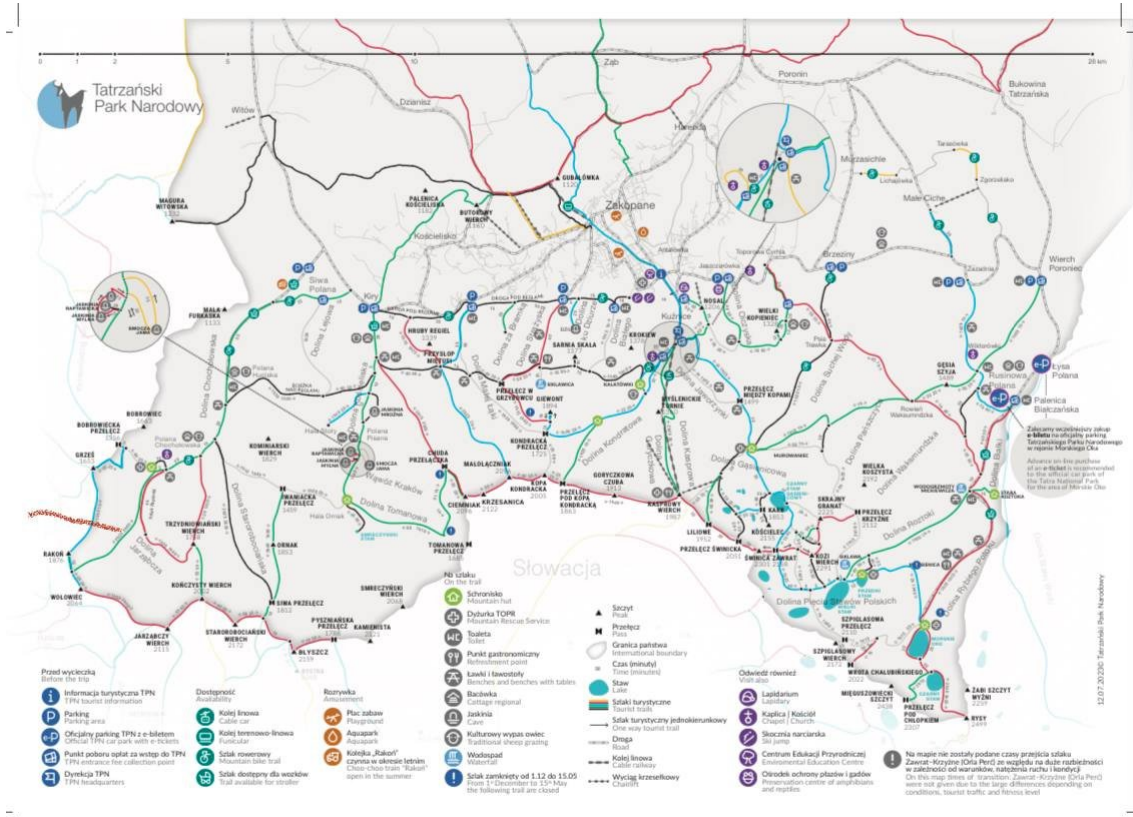


Рис. 3.1. Мапа Татранського національного парку [25].

Татри є природною межею між двома державами, а їх територіальний поділ є асиметричним: близько 25% масиву припадає на польську сторону, тоді як 75% — розташовані в межах Словаччини (рис. 3.2). Загальна площа Татранського національного парку Польщі становить 21 197 га, з яких орієнтовно 11,5 тис. га віднесені до зон суворої охорони. Це один із найбільших і найважливіших національних парків Польщі, який відіграє ключову роль у збереженні біорізноманіття Карпат.

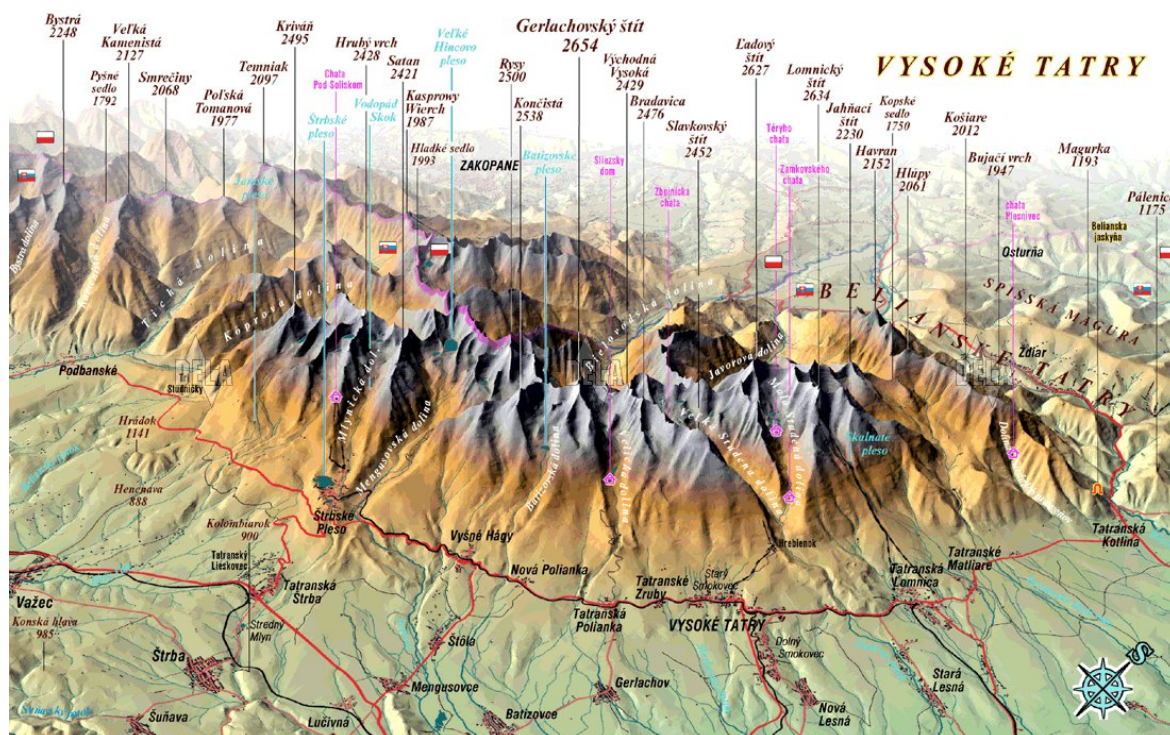


Рис. 3.2. Картохема гірського масиву Татр [83].

У межах Татр виокремлюють два великі природні райони - Високі та Західні Татри. Високі Татри представлені кристалічними породами (граніти, гнейси), що формують типові альпійські ландшафти - численні цирки, карові улоговини, стрімкі скельні гребені та кулуари. Льодовикові форми рельєфу є особливо репрезентативними: на території парку налічується понад 30 озер, серед яких найбільшим є Морське Око площею 0,349 км².

Західні Татри характеризуються більш м'якими формами рельєфу та широким розвитком карстових явищ. Тут зосереджено близько 650 печер, серед яких найбільш відомою є система Велика Снежна - найдовша та найглибша у Польщі (близько 18 км довжини та 814 м глибини). Карстові комплекси мають важливе гідрологічне значення, формуючи складні підземні системи стоку та унікальні екосистеми з високим ступенем ендемізму.

Татри також мають виразну вертикальну зональність, що проявляється у зміні рослинності та кліматичних характеристик із підняттям у висоту. Від підніжжя до альпійського пояса простежується поступова зміна лісових масивів із домінуванням

бука й ялини, субальпійських угруповань сосни гірської, високогірних лук і кам'янистих пустошей. Ця вертикальна диференціація сприяє формуванню надзвичайно різноманітних біотопів, важливих для збереження європейських червонокнижних видів.

Крім природоохоронної цінності, TPN має значний рекреаційний та науково-пізнавальний потенціал. Парк є однією з найвідвідуваніших природних територій Польщі, приймаючи мільйони туристів щороку. Це вимагає впровадження ефективних стратегій управління туристичними потоками, маркування маршрутів, розвитку інфраструктури екологічної освіти та системи моніторингу антропогенного впливу. У цьому контексті діяльність парку розглядається як успішний приклад поєднання природоохоронних та рекреаційних функцій на основі принципів сталого розвитку

Поєднання двох різних за структурою частин гірського масиву забезпечує високу ландшафтну різноманітність території та створює унікальні умови для розвитку екотуризму, наукових досліджень та природоохоронної діяльності.

Крім природоохоронної цінності, TPN має значний рекреаційний та науково-пізнавальний потенціал. Парк є однією з найвідвідуваніших природних територій Польщі, приймаючи мільйони туристів щороку. Це вимагає впровадження ефективних стратегій управління туристичними потоками, маркування маршрутів, розвитку інфраструктури екологічної освіти та системи моніторингу антропогенного впливу. У цьому контексті діяльність парку розглядається як успішний приклад поєднання природоохоронних та рекреаційних функцій на основі принципів сталого розвитку.

Важливим напрямом роботи TPN є міжнародна співпраця, зокрема участь у програмах UNESCO, Європейської мережі охоронюваних територій EUROPARC та Ініціативи збереження Карпат. Парк бере участь у проєктах з моніторингу кліматичних змін, відновлення природних середовищ існування та збереження рідкісних видів. Особливо значущим є польсько-словацький формат співпраці,

який включає спільне функціонування рятувальних служб, узгодження природоохоронних режимів та спільний контроль туристичної діяльності.

3.2. Аналіз існуючої мережі туристичних маршрутів TRN

Мережа туристичних маршрутів Татранського національного парку являє собою розгалужену систему високогірних стежок, що поєднує долини, перевали, оглядові майданчики та вершини як Високих, так і Західних Татр. Структура цієї мережі відзначається радіально-долинною організацією, коли більшість шляхів прямує природними льодовиковими долинами, забезпечуючи поступовий набір висоти та логічний вихід до високогірних хребтів. Маршрути позначені стандартною для Татр кольоровою системою (синій, червоний, зелений, жовтий), яка не визначає рівень складності, але відображає просторове положення і зв'язковість стежки в загальній структурі парку.

У східній та північно-східній частині Високих Татр маршрути проходять переважно льодовиковими долинами, що мають характерні видовжені форми й ведуть до високогірних цирків. Так, *Біловодська долина (Bielovodská dolina)* від поляни Біла Вода маркована синім кольором і є однією з ключових транзитних стежок цього сектора. Подібну функцію виконує зелений маршрут у *Явірській долині (Javorová dolina)* від перехрестя нижче гори *Мурань (Muráň)*, а також синя стежка до долини *Задні Медьодоли (Zadné Meďodoly)*. Важливим освітнім елементом виступає навчальна стежка *Монкова долина – Широке сідло – Копське сідло (Monková dolina – Široké sedlo – Kopské sedlo)*, що позначена зеленим і пролягає через екологічно чутливі зони. Доступ до ключових перевалів і вершин забезпечують стежки до *Копського сідла від Білого плеса* та до *Великої Свищовки як з боку Зеленого плеса*, так і від оглядового пункту *Гунцовське (Huncovská vyhládka)*. Жовтий маршрут на *Ягнячий пік (Jahňací štít)* від *Зеленого плеса* вирізняється великим пейзажним потенціалом і популярністю.

У центральній частині Високих Татр туристична діяльність концентрується в районах гірських притулків - хижа Тері (Téryho chata), Збойницька хата (Zbojnícka chata) та осередок Слізький дім (Sliezsky dom). Звідси беруть початок комбіновані маршрути, наприклад зелено-жовта *стежка в Малу Студену долину*, або синьо-жовта у *Велику Студену долину*. Сезонними є підходи до *Славковського щита (Slavkovský štít)*, де взимку використовується синя маркування, а також зимові переходи між *Слізьким домом і Попрадським плесом (Popradské Pleso)* по червоній трасі

Південно-східний сектор Високих Татр характеризується розгалуженою мережею маршрутів до окремих льодовикових озер та цирків. *Млиницька долина (Mlýnická dolina)* від водоспаду Скок позначена жовтим, а сусідня *Фуркотська долина (Furkotská dolina)* має два підходи: жовтий від Татранської магістралі (Tatranská magistrála) та синій від хижі під Соліско. До знакової *вершини Кривань (Kriváň)* можна піднятися двома маршрутами - синім від перехрестя на *Ямське плесо (Jamské Pleso)* та зеленим від хижі *Три Студнички (Tri studničky)*, що забезпечує рівномірний розподіл туристів між стежками

У Західних Татрах мережа маршрутів має іншу морфологію, оскільки тут переважають глибокі U-подібні долини та протяжні хребтові відрізки. Особливо характерними є синя стежка до *Копрованської долини (Kôprová dolina)* від водоспаду *Кметь (Kmeťov vodopád)* та жовтий маршрут у *Тиху долину (Tichá dolina)* від притулку *Табор*. *Кам'яниста долина (Kamenistá dolina)* має синє маркування до *Пишного сідла*, а *долина Бистра* позначена жовтим. *Рачкова долина (Račková dolina)* вирізняється трискладовою системою стежок різного кольору (жовтий, зелений, синій), що ведуть до кількох альпійських перевалів і формують важливий вузол для високогірних переходів.

У центральньо-західній частині помітно розгалуження маршрутів *Ямницької долини (Jamnícka dolina)* та *Кліноватої височини*, де зелений знак веде в напрямку *гори Отганець*, а синій - до *Ямницького сідла*. Звідси ж бере початок зелена стежка

до масиву Баранець (*Baranec*). Жярська долина (*Žiarska dolina*) є ще одним поліфункціональним маршрутом, де жовті та зелені стежки забезпечують доступ до верхів'я долини, Жярського сідла, Смутного сідла (*Smutné sedlo*) та Яловецького сідла. Яловецька долина (*Jalovecká dolina*) доповнює цю систему зеленим маршрутом на вершину Салатін (*Salatín*) і синім на Баніковське сідло (*Baníkovské sedlo*).

Головну структуроутворюючу вісь Західних Татр формує хребтовий червоний маршрут, що веде від Гутянського сідла Палениця (*Huty - sedlo Palenica*) до Пишного сідла. Він поєднує більшість долинних підходів і забезпечує високий ступінь взаємозв'язку локальних маршрутних систем. Долини Смутна (*Smutná dolina*), Спалена (*Spálená dolina*) та Латана (*Látaná dolina*) демонструють складну конфігурацію сполучень: у Смутній долині синя стежка веде до Смутного сідла, а зелена - до сідла Забрат; у Спаленій долині синє маркування спрямоване до Рогачських плес (*Roháčske plesá*), а жовте - до Баніковського сідла; у долині Латана зелений знак позначає шлях до Лучної, а жовтий - до сідловини Забрат.

Маршрут Орла Перч є одним із найдавніших і найвідоміших у Татрах та вважається найскладнішим серед гірських трас регіону. У буквальному перекладі його назва означає «Шлях Орла». Траса бере початок на перевалі Забрат (2 159 м) і простягається до перевалу Кжижне (2 112 м), проходячи вздовж гірського хребта. Незважаючи на наявність технічних елементів безпеки - драбин, ланцюгів і металевих скоб - маршрут характеризується підвищеною складністю та вимагає добру підготовку від туристів.



Рис. 3.3. Схема маршруту «Орла Перч» на картосхемі [83].

Бобровецька долина (Bobrovecská dolina) має подвійне маркування: синій маршрут прямує до *Бобровецького сідла*, тоді як зелений - до *Прислопського сідла (Príslon)*. Сусідній регіон *Юраньової долини (Juráňova dolina)* позначений червоними стежками до *вершини Грубий врх (Hrubý vrch)* та *Бобровецького сідла*, що підкреслює його значення у хребтових переходах.

У Татранському національному парку рекреаційна діяльність жорстко регламентується з метою збереження гірських екосистем та забезпечення сталого природокористування. Одним із важливих напрямів активностей у зимовий сезон є лижний альпінізм, який дозволяється виключно в організованій формі та у визначені строки. Відповідно до офіційних положень, займатися лижним альпінізмом можуть лише туристи, об'єднані в гірськолижні чи альпіністські асоціації, у період з 21 грудня до 15 квітня. Для цього призначені спеціально виділені маршрути, що проходять у вибраних високогірних долинах (рис. 3.4).

Серед дозволених напрямів виділено *маршрут у Великій Студеній долині*, що веде від *Хати Збойницької* через котловину *Сиве Пlesa* до *Поперечного сідла*, звідки шлях прямує до *Терієвої хати* в *Малій Студеній долині*, а далі — під *Котячою вежею* до *Сідла Рама* та через *Велику Заморожену долину* до *Хати при Зеленому Плесі*. Наступний маршрут пролягає у *Млинській долині*, де стежка починається від

водоспаду Скок і веде до *Соліскового сідла*, з можливістю повернення тим самим шляхом або переходу у бік схилу поблизу *Хати Соліско*. У *Жіярській долині* дозволено рух у напрямку *Великого* та *Малого Запаморочення* (переклад гірських урочищ), з вихідною точкою у *Жіярській хаті*. До дозволених належать також маршрути через *Бобровецьку Вапеницю - Червенець - Бабуші - Велику Копу - сідло Прієгиба*, а також шляхи у *Спаленій долині*. У межах польської частини Татранського національного парку гірськолижний спорт представлений відносно обмеженою, але просторово чітко структурованою системою трас і туристичних маршрутів, що зосереджені переважно у високогірній зоні Західних та Високих Татр. Аналіз картографічних матеріалів засвідчує, що ключові центри зимових видів спорту в Польських Татрах формуються навколо таких природних вузлів, як *Каспровий Верх, Долина П'яти Ставів Польських, Долина Риб'ячого Потону* та високогірні перевали, що з'єднують Польщу зі словацькою стороною. Основна частина інфраструктури зосереджена в районі *масиву Каспрового Верху*, який є традиційним осередком гірськолижного туризму, забезпеченим канатними дорогами з боку *Закопаного* та спеціалізованими спусками різного рівня складності. Саме тут проходять одні з найбільш технічно оснащених і протяжних гірськолижних трас у польській частині парку.

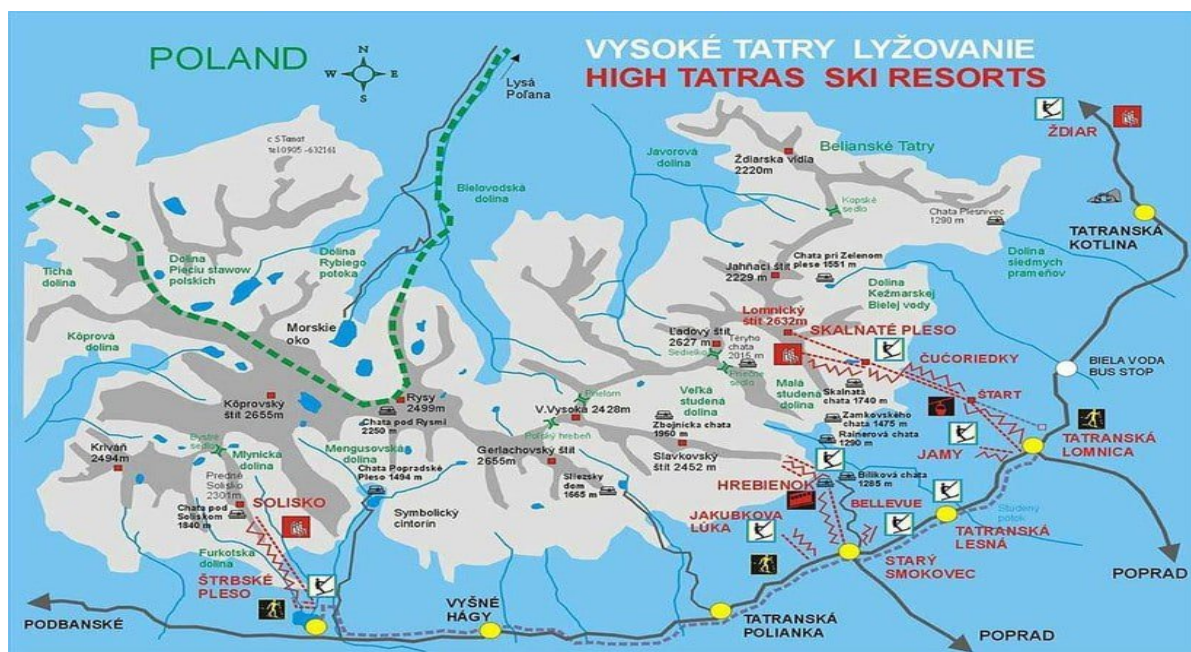


Рис. 3.4. Картоschema лижніх трас та витягів в межах Татр [83].

На карті простежується важливий транснаціональний аспект функціонування гірськолижного спорту: частина маршрутів виходить на прикордонні ділянки, що межують зі словацьким національним парком. Зокрема, це стосується району піку Риси, де лижні переходи можуть поєднувати інфраструктуру обох країн, а також території навколо Морського Ока та Долини Риб'ячого Потoku, які виступають стартовими пунктами для високогірних зимових маршрутів. Ці зони вирізняються складними рельєфними умовами, що обмежує масовий гірськолижний рух, однак підтримує розвиток лижного альпінізму та зимового трекінгу.

У польській частині парку наявні також маршрути з умовно допустимим використанням для зимових переходів у межах природоохоронного режиму, переважно у високогірних долинах, де рекреаційне навантаження регулюється відповідно до екологічної стійкості території. Зокрема, такі долини, як Тіха, П'яти Ставів Польських і Копрова, слугують природними коридорами для зимових маршрутів, хоча їх використання регламентується суворими природоохоронними нормами. Значна частина високогірного простору Польських Татр залишається недоступною для масового катання через лавинну небезпеку, високий ступінь охорони та специфічний характер рельєфу.

У структурі гірськолижної діяльності на території Польщі простежується тенденція до концентрації активних видів зимового спорту на периферії парку, переважно в урбанізованих рекреаційних осередках за його межами (Закопане, Кузніце, Бялка Татшаньська), тоді як внутрішня частина заповідної території має обмежене функціональне навантаження. Таким чином, польська частина Татранського національного парку виконує роль природно-ландшафтного ядра, де гірськолижний спорт розвивається переважно у формі контрольованого зимового туризму та лижного альпінізму, що співвідноситься з високим рівнем охорони території та збереженням природних комплексів високогір'я. Включно з трасою *Спалена - Салатинська долина*.

Крім зимових видів спорту, у Татрах регулюється також польоти на дельтапланах і парапланах. Для польотів виділено кілька повітряних коридорів, які доступні лише в чітко визначені проміжки часу. Зокрема, коридор *Ломницьке сідло - Скальнате Плесе -Татранська Ломніца* відкритий з 15 грудня до 15 квітня та з 16 червня до 31 жовтня. Маршрут від *Славковського носу через Старий Смоковець до Нової Лесної* функціонує в період з 16 червня по 31 жовтня. У Спаленому Жлабу, який є частиною гірськолижного схилу, польоти можливі з 1 червня по 15 квітня, тоді як напрямом *Хата Соліско - гірськолижний схил - Штрбське Плесо* дозволений з 15 грудня до 15 квітня та з 1 липня до 15 вересня.

Особливі правила стосуються відвідувачів із собаками. У межах Татранського національного парку дозволено перебування лише службових собак-поводирів, які повинні бути оснащені захисним намордником та направляючим ременем. У природоохоронних зонах четвертого та п'ятого ступенів охорони діє заборона на вільне пересування, вигул або перенесення собак будь-яких порід. Такі обмеження спрямовані на мінімізацію впливу на дику фауну, особливо на вразливі види, що мешкають у високогірних екосистемах.

Загалом маршрутна система ТPN демонструє високу ступінь інтегрованості та функціональності. Її долинно-хребтова структура забезпечує рівномірний

розподіл потоків відвідувачів, мінімізує локальне перевантаження екосистем і водночас дозволяє підтримувати різні типи туристичної активності - від коротких навчальних прогулянок до складних високогірних траверсів. Сезонні обмеження та спеціально організовані освітні маршрути відіграють важливу роль у збереженні природних ресурсів, формуючи збалансовану модель рекреаційного використання території. Мережа стежок таким чином перетворюється на структурний інструмент управління туристичним навантаженням у чутливих високогірних ландшафтах і водночас на ключовий компонент їх раціонального пізнання [23].

3.3. Найвідоміші маршрути та сучасні тенденції їх розвитку

Мережа маршрутів Татранського національного парку має низку стежок та вершин, які традиційно вважаються найпопулярнішими серед туристів - зважаючи на доступність, краєвиди, зручність під'їзду та наявність інфраструктури. Аналізуючи сучасні тенденції розвитку туризму в Татрах, можна виокремити кілька ключових маршрутів та напрямків, а також фактори, що впливають на їх популярність і трансформацію.

Одним із лідерів за популярністю є маршрут до Попрадське плесо - озера льодовикового походження, розташованого на 1494 м над рівнем моря, яке є вузловою точкою для багатьох походів. Доступ до Попрадського плеса простий і зручний, що робить його популярним навіть серед туристів з дітьми або тих, хто шукає помірний за складністю маршрут. Звідти починаються складніші підйоми, зокрема на вершину Риси - один із найвідоміших і водночас символічних піків Татр, популярний серед досвідчених туристів. Сходження на Риси вимагає хорошої фізичної підготовки та досвіду гірських походів. Підйом на польську вершину достатньо складний, останні 500 метрів потребують навичок з альпінізму. Найпопулярніший та найгарніший *маршрут на Риси веде через озера Морське око та Чорний став* (рис. 3.5).

Морське Око (Morskie Oko) - це найбільше та найвідоміше озеро в Татрах, розташовується на висоті 1 395 метрів (рис. 3.6). Воно є справжнім природним скарбом, який вабить туристів з усього світу своєю кришталеву чистою водою, оточеною величними горами.

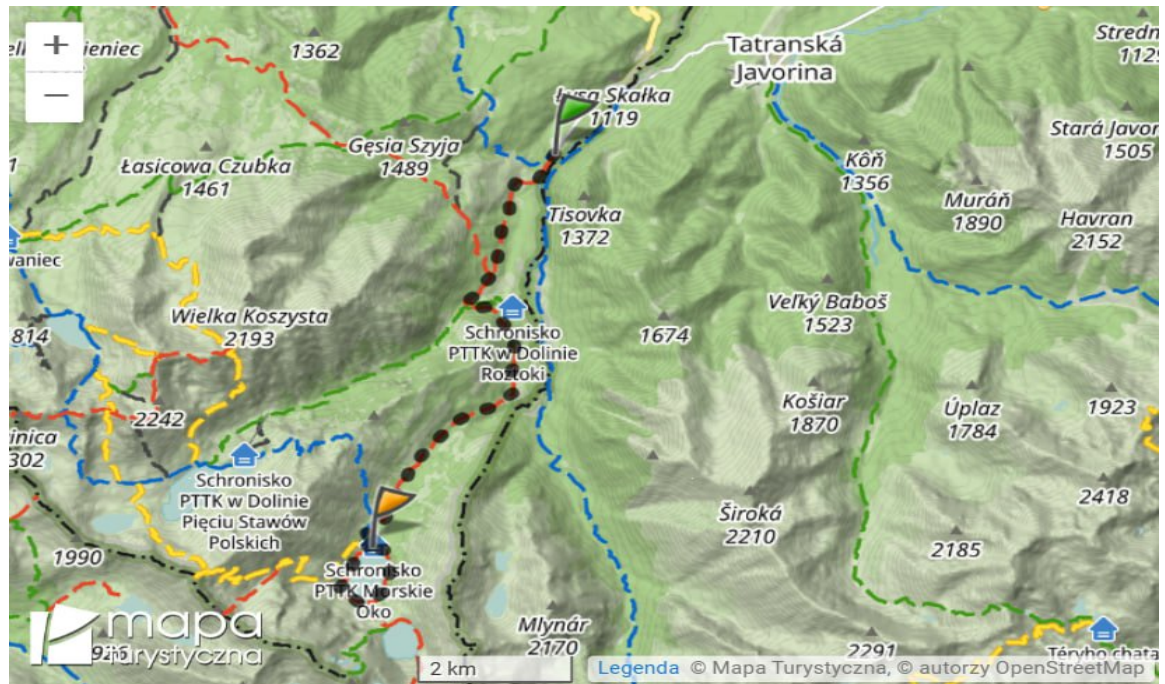


Рис. 3.5. Маршрут Палениця Бьялчанська – Морське Око [17].



Рис. 3.6. Озеро «Морське око» в межах Татранського національного парку [17].

Ще одним традиційно популярним маршрутом є *вихід з курорту Татранська Ломниця до озера Скалнате плесо із подальшим підйомом на хребетну вершину Велика Свищовка — та далі спуск до озера Зелене плесо*. Цей маршрут вигідно поєднує порівняно легкий підйом (особливо при використанні підйомника до Скалнатоого), мальовничі пейзажі, альпійські озера та можливість ночівлі біля хати при Зеленому плесі.

Для багатьох туристів це ідеальний одноденний або дворівневий маршрут: доступний, але з проявами гірської природи та привабливими краєвидами.

Водночас у туристичній практиці все більше зростає зацікавленість до стежок, які поєднують природу та зручність - долинні маршрути, водоспади, озера, альпійські хатини. Наприклад, походи долинами з виходом до озер чи хат (як альтернатива підйомам на вершини) стають привабливими для тих, хто шукає помірну активність, природну красу і безпечний, контрольований доступ.

Можемо навести сучасні тенденції в розвитку туризму у ТРН.

По-перше, зростає відвідуваність коротких, доступних маршрутів — це пов'язано із загальним збільшенням попиту на «м'який» гірський туризм: люди більше цінують комфорт, можливість швидкого виходу, краєвиди та меншу фізичну навантаженість.

По-друге, зберігається стабільний інтерес до класичних гірських маршрутів з підйомами на вершини, які мають історичне чи символічне значення. Це сприяє поєднанню рекреації, культурного досвіду та автентичності.

По-третьє, дедалі більшої популярності набувають маршрути, які комбінують різні елементи: озера, хати, хребтові переходи — тобто «хат-хут» (hut-to-hut) трекінг, що дозволяє розподілити навантаження, зробити маршрут багатоденним та менш залежним від погодних чи фізичних обмежень туристів.

Крім того, збільшується увага до інфраструктури — розбудови та утримання маркування, підтримки хат для ночівлі, прокладання стежок із мінімальним впливом на природу, регулювання доступу до чутливих екосистем. Це відповідає сучасним підходам екологічного та сталого туризму: популярні маршрути повинні бути не лише привабливими, але й безпечними, контрольованими, з мінімальним впливом на навколишнє середовище.

У підсумку, нині в ТPN існує своєрідна «дихотомія» — з одного боку, утримується та підтримується традиційна туристична культура зі «східцями» на вершини, символами та історичним значенням; з іншого — зростає сегмент «м'якого», доступного, короткого та комфортного гірського туризму, орієнтованого на широку аудиторію. Такий баланс дає змогу задовольнити як потреби досвідчених альпіністів, так і туристів, які шукають спокійний контакт з природою без надмірного навантаження. Ця тенденція формує майбутнє парку як збереженого, привабливого і ресурсно виваженого природного середовища, здатного приймати різні групи відвідувачів із різними очікуваннями.

Мережа туристичних маршрутів у Татранському національному парку характеризується високим рівнем розвитку та охоплює значну частину його

території, забезпечуючи доступ до різноманітних природних комплексів і ландшафтів. Разом із тим, інтенсивне рекреаційне навантаження, зумовлене постійним зростанням туристичних потоків, створює низку управлінських та екологічних викликів. Зокрема, підвищена кількість відвідувачів спричиняє прискорену деградацію стежкової інфраструктури, локальне ущільнення ґрунтів, ерозійні процеси та зростання потреби у посиленні регулювання рекреаційного використання території. У цих умовах постає необхідність комплексного підходу до планування та підтримання маршрутної мережі, який би поєднував розвиток туристичної інфраструктури із збереженням природоохоронної цінності парку.

РОЗДІЛ 4

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ У ГІРСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКАХ

4.1. Загальні тенденції розвитку туристичних маршрутів у Європі та світі

Загальні тенденції розвитку туристичних маршрутів у Європі та світі демонструють стратегічну орієнтацію на підвищення якості рекреаційних послуг, екологічну збалансованість та інтеграцію інноваційних управлінських рішень. У сучасних умовах зростає роль туристичних маршрутів як інструментів регулювання рекреаційного навантаження, засобів популяризації природних та культурних цінностей, а також як елементів сталого територіального розвитку. Аналіз європейських і світових практик свідчить про формування кількох ключових тенденцій, що визначають розвиток маршрутних мереж на природоохоронних територіях.

Однією з провідних тенденцій є поглиблення концепції сталого туризму, що передбачає мінімізацію негативного впливу на природне середовище шляхом оптимізації інфраструктури, дотримання зонування територій та впровадження принципів «м'якої мобільності». У багатьох національних парках Європи та світу маршрути проєктуються з урахуванням екологічної чутливості окремих ландшафтів, що включає обмеження сезонності, регулювання кількості відвідувачів, встановлення спеціальних настилів, огорожень та інших елементів для запобігання ерозії ґрунтів. Такі підходи активно реалізуються в Ісландії, Норвегії, Новій Зеландії, Канаді та Австрії. Поширення концепції «leave no trace» стає одним із ключових управлінських орієнтирів.

Другою важливою тенденцією виступає цифровізація туристичної інфраструктури. У багатьох країнах впроваджуються мобільні додатки, інтерактивні карти, GPS-навігація та онлайн-сервіси попереднього бронювання притулків і кемпінгів. Це сприяє підвищенню безпеки туристів, забезпеченню

прозорості рекреаційних потоків і формуванню системи моніторингу, що дозволяє керівним органам своєчасно коригувати навантаження на популярні стежки. Мережі маршрутів у Швейцарії, Австрії, Італії та Новій Зеландії активно використовують цифрові платформи для управління туристичними потоками, а також для інформування відвідувачів про погодні умови, технічний стан маршрутів і потенційні природні ризики.

Третьою тенденцією є розвиток інклюзивної туристичної інфраструктури, спрямованої на забезпечення доступності природних територій для різних груп населення, включаючи людей з інвалідністю, літніх людей та сімей з дітьми. У світі зростає кількість коротких, легких та адаптованих маршрутів, обладнаних спеціальними настилами, поручнями, інформаційними панелями та місцями для відпочинку. Цей напрям особливо активно реалізується у Скандинавських країнах, Канаді та США, де інклюзивність є важливою складовою політики громадського доступу до природи.

Четвертою тенденцією стає підвищення рівня інтерпретації природної та культурної спадщини, що включає розвиток тематичних маршрутів, екологічних стежок, освітніх програм і мультимедійних інтерпретаційних систем. Сучасні туристичні маршрути дедалі частіше інтегрують інтерактивні елементи — аудіогіди, QR-коди, освітні стенди, які дозволяють передавати інформацію про біорізноманіття, геологічні процеси та культурні традиції певного регіону. Такий підхід сприяє не лише глибшому залученню відвідувачів, а й формуванню відповідального ставлення до природних ресурсів.

П'ятою тенденцією є диверсифікація видів активностей, що включають розвиток мереж маршрутів для різних форм активного відпочинку: пішохідного туризму, велотуризму, кінних маршрутів, водних екостежок, скітурингу та спостереження за дикою природою. У багатьох країнах створюються багатофункціональні мережі, де маршрути різних типів поєднуються в єдиний

комплекс, що забезпечує гнучкість використання та привабливість для широких груп туристів.

Шостою тенденцією є наростання міжнародної інтеграції маршрутних мереж, що проявляється у формуванні транскордонних туристичних коридорів. Прикладами є Європейські довготривалі маршрути (E-paths), Піренейська високогірна стежка, Карпатські транскордонні маршрути та мережа національних стежок у Північній Америці. Такі ініціативи вимагають узгоджених підходів до маркування, безпеки, природоохоронного контролю та інформаційної підтримки.

Узагальнюючи, сучасний розвиток туристичних маршрутів у Європі та світі характеризується поєднанням інноваційної інфраструктури, екологічно орієнтованого менеджменту та високого рівня інтегрованості цифрових технологій. Сталий підхід, орієнтований на збереження природних ландшафтів, підвищення безпеки та якості рекреаційних послуг, стає центральною парадигмою при плануванні та експлуатації туристичних стежок. Такі тенденції можуть виступати орієнтирами для удосконалення маршрутних мереж у національних парках України та сприяти гармонізації природоохоронних і туристичних цілей.

4.2 Приклади функціонування маршрутної мережі у гірських національних парках Європи

Маршрутні мережі європейських національних парків демонструють високий рівень організації, екологічної збалансованості та рекреаційної привабливості, що робить їх ефективними моделями для порівняння та адаптації в інших природоохоронних територіях. Показовими прикладами є пішохідні маршрути *Лаугавегур (Laugavegur Trail)* в Ісландії та *Ервальд – Кобургер Хютте (Ehrwald – Coburger Hütte)* в Австрії, які відзначаються різним типом ландшафтів, рівнем технічної складності та підходами до організації туристичної інфраструктури, проте об'єднані спільною характеристикою – якісним функціонуванням у межах національних природних територій.

Маршрут *Лаугавегур*, розташований у межах природоохоронної території в південній частині Ісландії та офіційно визнаний одним із найкрасивіших трекінгових шляхів світу, є взірцем організованої трансконтинентальної високогірної стежки з гармонійним поєднанням природоохоронних та рекреаційних функцій. Стартуючи у долині Торсмерк (Þórsmörk) та пролягаючи до геотермального району Ландманналаугар, маршрут охоплює різноманітні природні ландшафти: лавові поля, вулканічні піски, геотермальні території, льодовики та високогірні плато (рис. 4.1). Його функціонування базується на чіткій системі маркування, наявності спеціально облаштованих притулків та кемпінгів, зонованості території та суворому контролю за рекреаційним навантаженням. Адміністрація природоохоронної території застосовує принципи обмеженої сезонності, що дозволяє уникати деградації ґрунтово-рослинного покриву в умовах надзвичайно вразливих вулканічних екосистем. Також широко використовується електронна система попередньої реєстрації, що забезпечує прогнозування рекреаційних потоків і регулювання чисельності відвідувачів. Протягом усього маршруту відсутні штучні споруди, що не є критично необхідними для безпеки туристів, а стежка в багатьох місцях проходить через так звані «маршрути мінімального впливу», спеціально спроектовані таким чином, щоб мінімізувати фізичне руйнування ландшафту. Таким чином, Лаугавегур представляє собою модель функціонування довготривалих туристичних шляхів у суворих природних умовах із зразковою інтеграцією природоохоронних та управлінських заходів.

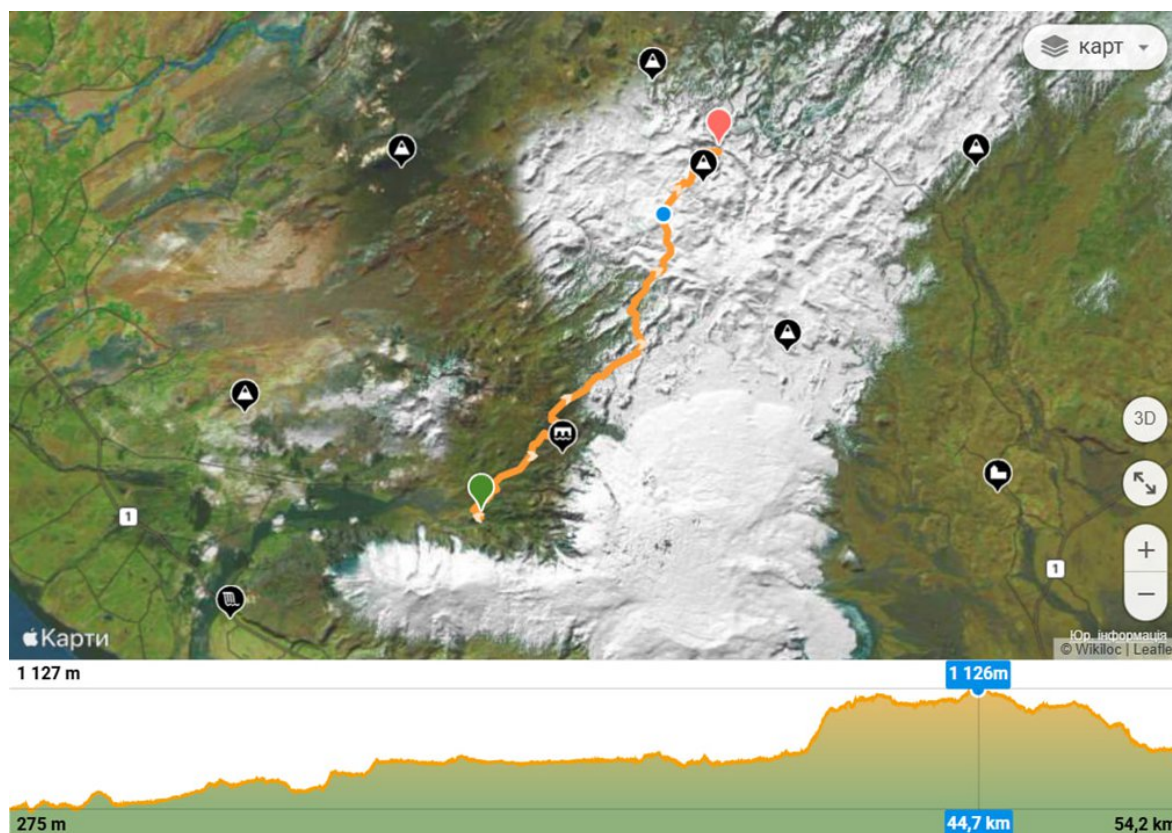


Рис. 4.1. Інтерактивна карта маршруту «Лаугавегур: Тоурсмьорк - Ландманналаугар, Ісландія» []

Інший характер представлений маршрутом *Ервальд – Кобургер Хютте*, який розташований у Тірольських Альпах Австрії та є частиною мережі високогірних маршрутів Альпійського клубу. Ця стежка проходить у межах охоронюваних ландшафтів Західних Альп і демонструє типову для центральноєвропейських національних парків модель поєднання високої туристичної інфраструктурної забезпеченості зі збереженням природних екосистем. Маршрут бере початок у долині поблизу містечка Ервальд і веде до високогірного притулку Кобургер Хютте, розташованого в безпосередній близькості до мальовничого озера Драхензеє (рис. 4.2). Інфраструктурна модель цього маршруту передбачає наявність обладнаних оглядових майданчиків, безпечних відрізків зі страховими тросами, інформаційних щитів та екологічно адаптованих підходів до благоустрою стежок. Значну роль у підтримці маршруту відіграють місцеві природоохоронні установи та Альпійський клуб, що здійснюють регулярний моніторинг технічного стану

стежки, стабілізацію ерозійних ділянок, відновлення кам'яних настилів та ремонт високогірних притулків.

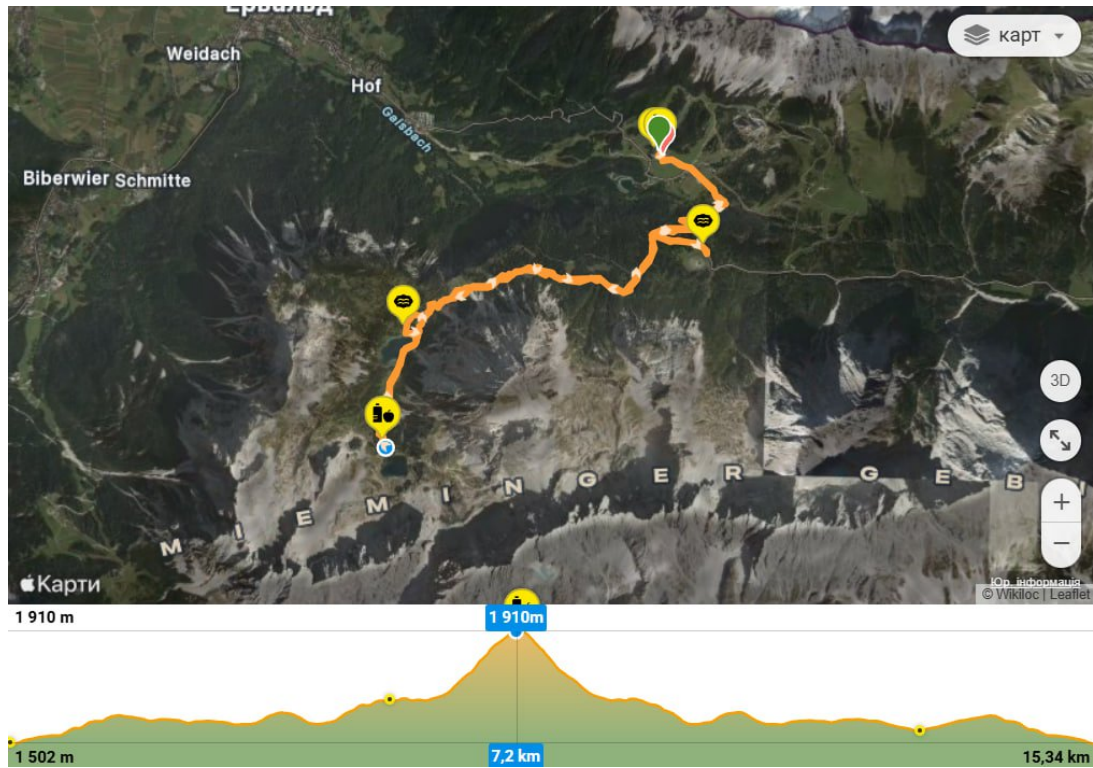


Рис. 4.2. Інтерактивна карта маршруту «Ервальд – Кобургер Хютте» [34].

Особливою рисою функціонування австрійської маршрутної мережі є систематичне зонування території з метою розмежування інтенсивного та екологічно вразливого використання. Маршрут Ервальд – Кобургер Хютте характеризується середнім рівнем складності й орієнтований як на досвідчених туристів, так і на підготовлених аматорів, завдяки чому забезпечує контрольовану кількість відвідувачів без перевищення критичних норм рекреаційного навантаження. Високогірні притулки, такі як Кобургер Хютте, виконують не лише туристичну, а й природоохоронну функцію, забезпечуючи централізоване розміщення відвідувачів та запобігаючи хаотичному використанню території.

Таблиця 4.1

Порівняння маршрутів Європейських НП

| | | |
|---------------------|---|--------------------------------------|
| Назва маршруту | Лаугавегур: Тоурсмьорк - Ландманналаугар, Ісландія | Ервальд - Кобургер Хютте, Австрія |
| Відстань | 52,9 км. | 24,1 км. |
| Середня тривалість | 4-5 діб | 8 год. |
| Набір висоти | 2068 м. | 1180 м. |
| Складність | Складний | Складний |
| Період відвідування | Від черевини червня до кінця серпня | 3 червня по жовтень |

Складено автором на основі джерела : [35].

Узагальнюючи, можна зазначити, що обидва маршрути — Лаугавегур в Ісландії та Ервальд – Кобургер Хютте в Австрії — демонструють ефективні підходи до організації туристичної діяльності в межах природоохоронних територій, базовані на поєднанні якісної інфраструктури, маркування, систем контролю рекреаційних потоків та екологічно орієнтованого менеджменту (табл. 4.1). Ці приклади відображають різні типи функціонування маршрутних мереж — від мінімально втручального (Ісландія) до інфраструктурно забезпеченого (Австрія) — що дозволяє розглядати їх як успішні моделі для адаптації у національних парках інших країн, зокрема України [35].

4.3. Аналіз успішних практик управління туристичними маршрутами

Управління туристичними маршрутами в національних парках світу базується на комплексному підході, що охоплює планування, регулювання рекреаційних потоків, забезпечення безпеки, моніторинг впливу на природні комплекси та розвиток інфраструктури, здатної підтримувати сталий характер

туризму. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що найуспішніші системи управління поєднують екологічно орієнтоване планування з інноваційними управлінськими рішеннями, що дозволяє зменшити антропогенний вплив і водночас підвищити якість туристичних послуг.

Одним із показових прикладів ефективних практик є система управління туристичними маршрутами в Національному парку «Йеллоустоун» (США). Тут реалізовано комплексну модель планування маршрутної мережі, що ґрунтується на зонуванні території відповідно до природоохоронної цінності та чутливості екосистем (рис. 4.3). Інтенсивні потоки відвідувачів спрямовуються на добре обладнані та моніторингово контрольовані маршрути, тоді як екологічно чутливі або унікальні ділянки мають обмежений або сезонний доступ. Важливою складовою є використання системи постійного моніторингу: відвідуваність стежок фіксується за допомогою камер, датчиків трафіку та GPS-трекерів, що дозволяє керівництву оперативно реагувати на зміну навантаження.

Ключовим елементом успішності американської моделі є інтеграція інтерпретаційних програм, які спрямовані на освітню взаємодію з туристами. Уздовж маршрутів розміщено інформаційні панелі, QR-коди, а також функціонують освітні центри, які пояснюють значення природних процесів, правила безпечної поведінки та принципи збереження природи. У наукових публікаціях, присвячених аналізу діяльності американських національних парків (зокрема, у працях американських дослідників з управління природоохоронними територіями), наголошується, що саме освітня складова суттєво знижує рівень порушень правил та покращує загальний екологічний стан туристичних об'єктів.

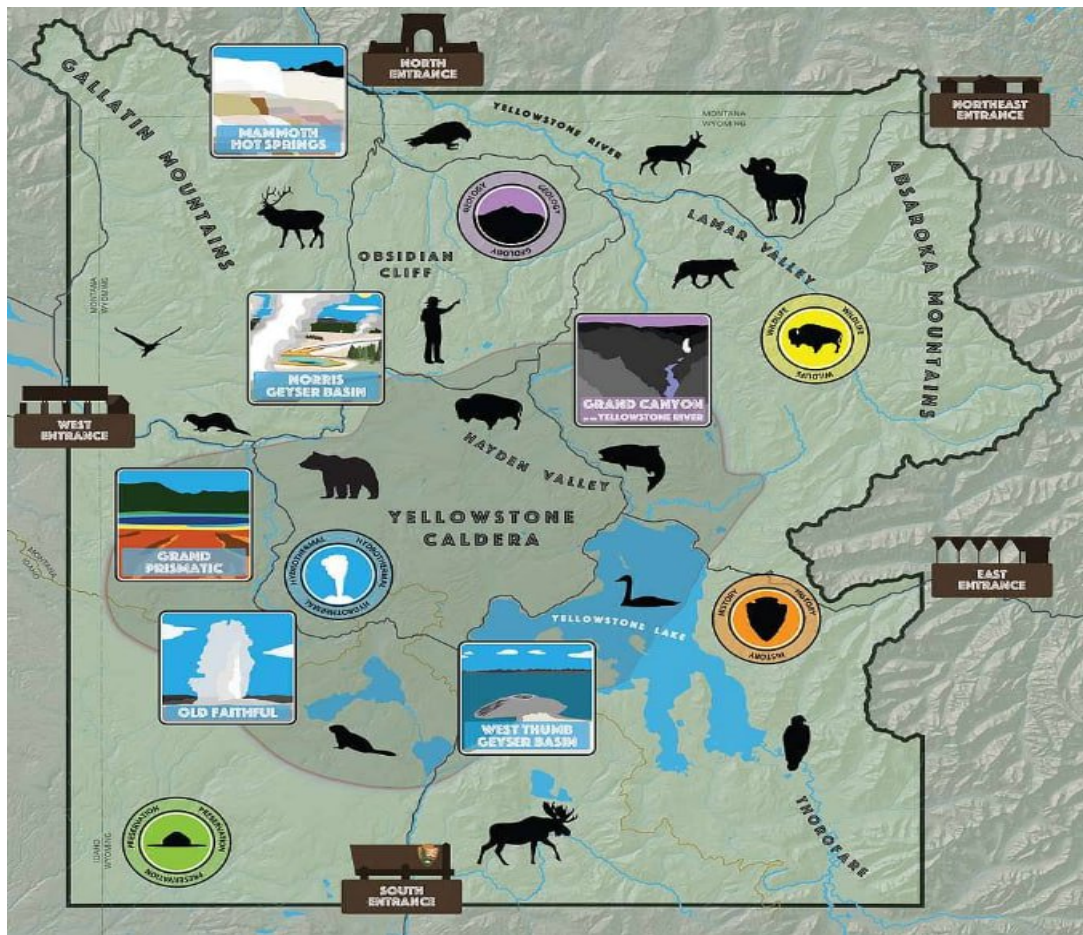


Рис 4.3 Схематична карта Національного парку «Йеллоусоун» (США) [8].

Водночас європейські практики, зокрема в Національному парку Гессегер (Норвегія), демонструють інший управлінський підхід – акцент на мінімалістичній інфраструктурі та політиці «м'якої мобільності». Норвезькі дослідники та офіційні управлінські документи парку підкреслюють, що головним завданням є збереження природності ландшафтів, тому будь-яке втручання в середовище є мінімальним і ретельно регламентованим. Маршрути позначаються природними матеріалами, наприклад кам'яними орієнтирами (cairns), а інфраструктура (настили, містки, сходи) облаштовується лише там, де це необхідно для запобігання ерозії або підвищення безпеки. Такий підхід сприяє зниженню інтенсивності негативних впливів на гірські екосистеми.

Не менш важливою є цифровізація маршрутної мережі, що особливо активно впроваджується в Австрії та Швейцарії. На основі аналізу матеріалів офіційних

туристичних порталів, гірських асоціацій та наукових оглядів, можна виділити такі ключові елементи цифрового управління:

- ~ мобільні додатки для навігації (із зазначенням рівня складності маршрутів, погодних умов, рекомендацій з безпеки);
- ~ інтерактивні карти з можливістю оперативного оновлення інформації;
- ~ система онлайн-бронювання гірських притулків, що дозволяє регулювати кількість відвідувачів;
- ~ автоматизовані системи сповіщення щодо ризиків (лавини, зсуви, штормові попередження).

Подібні інструменти значно підвищують безпеку туристів, покращують керуваність потоками та дають змогу зменшити локальне перевантаження стежок.

Успішні практики також базуються на впровадженні інклюзивної інфраструктури, що забезпечує доступ усім категоріям населення. Зокрема, у національних парках Німеччини та Канади активно створюються адаптовані маршрути, обладнані інформаційними панелями шрифтом Брайля, спеціальними настилами, поручнями та зонами відпочинку. На основі аналізу даних природоохоронних агенцій цих країн видно, що внаслідок таких інновацій значно розширюється цільова аудиторія парків, зростає туристичний попит та зміцнюється соціальна функція природоохоронних територій.

Отже, узагальнюючи міжнародний досвід, можна виділити такі ознаки ефективного управління туристичними маршрутами:

- ~ екологічно орієнтоване планування та зонування;
- ~ системний моніторинг рекреаційних потоків;
- ~ активне використання цифрових інструментів управління;
- ~ розвиток інтерпретаційних програм;
- ~ інклюзивність та доступність;
- ~ мінімалістичне та адаптивне облаштування інфраструктури у чутливих екосистемах;

інтеграція з місцевими громадами та туристичним бізнесом.

Проте, наводячи SWOT-аналіз тенденцій розвитку туристичних маршрутів у Європі та світі (табл. 4.2), прослідковуються і слабкі сторони даної галузі.

Таблиця 4.2

**SWOT-аналіз тенденцій розвитку туристичних маршрутів
у Європі та світі**

| Категорія | Опис |
|--------------------------------|---|
| Сильні сторони (Strengths) | <p>Високий рівень екологічного менеджменту та впровадження принципів сталого туризму.</p> <p>Розвинена цифрова інфраструктура для навігації, моніторингу та планування маршрутів.</p> <p>Інклюзивність та доступність маршрутів для різних груп населення.</p> <p>Високий рівень інтерпретації природної та культурної спадщини.</p> |
| Слабкі сторони (Weaknesses) | <p>Обмеженість природних територій та ризик перевантаження популярних маршрутів.</p> <p>Висока вартість підтримання інфраструктури в гірських та екологічно чутливих зонах.</p> <p>Нерівномірність розвитку інноваційних практик між країнами та регіонами.</p> |
| Можливості (Opportunities) | <p>Розвиток транскордонних туристичних коридорів та інтегрованих маршрутних мереж.</p> <p>Впровадження нових цифрових технологій для управління потоками та підвищення безпеки.</p> <p>Зростання попиту на екотуризм та активний відпочинок.</p> <p>Можливість адаптації успішних європейських практик у країнах, що розвивають маршрутні мережі.</p> |
| Загрози (Threats) | <p>Кліматичні зміни, що спричиняють деградацію природних ландшафтів та інфраструктури.</p> <p>Ріст туристичних потоків, який може посилити</p> |

| | |
|--|--|
| | <p>ерозійні процеси та рекреаційний тиск. Економічні та політичні кризи, що обмежують фінансування природоохоронних заходів.</p> |
|--|--|

Складено автором на основі джерел : [29,30,31,32].

Аналіз сучасних тенденцій формування та функціонування туристичних маршрутів засвідчує наявність низки системних обмежень, що стримують їх ефективний і сталий розвиток. Однією з ключових проблем є обмеженість природних територій, які використовуються для рекреації та туризму. У більшості європейських країн території з високою природною цінністю мають значний рівень заповідності або підвищений режим охорони, що з одного боку сприяє збереженню ландшафтів, але з іншого — ускладнює розширення туристичної інфраструктури. Обмеженість площ у поєднанні зі зростанням туристичних потоків призводить до перевантаження популярних маршрутів, що проявляється у деградації ґрунтово-рослинного покриву, ерозійних процесах, зниженні комфортності перебування та погіршенні якості рекреаційних послуг.

Вагомим стримувальним чинником є також висока вартість підтримання інфраструктури, особливо в межах гірських та екологічно чутливих зон. Будівництво та регулярний ремонт туристичних стежок, мостів, оглядових майданчиків, інформаційних щитів та систем безпеки потребує значних фінансових вкладень. Для багатьох територій, зокрема малих громад або регіонів із низькою туристичною рентабельністю, забезпечення стабільного фінансування є проблематичним. Висока собівартість інфраструктурних робіт нерідко призводить до нерівномірності розвитку маршрутної мережі, коли окремі території отримують значно менше уваги через обмежені ресурси.

Ще однією важливою слабкою стороною є нерівномірність впровадження інноваційних практик та технологічних рішень між країнами, регіонами та навіть окремими туристичними об'єктами. Європейські держави, які активно інвестують у цифровізацію, екологічний менеджмент та інтелектуальні системи навігації,

демонструють значний прогрес у підвищенні якості туристичних послуг та безпеки відвідувачів. Натомість інші країни або окремі природоохоронні території не мають можливостей інтегрувати сучасні інструменти управління, що поглиблює дисбаланс розвитку туристичних коридорів. Така неоднорідність уповільнює формування трансрегіональних або транскордонних маршрутів, які потребують синхронізованого менеджменту та однакових стандартів.

Таким чином, слабкі сторони, свідчать про складність забезпечення стабільного розвитку туристичних маршрутів в умовах інтенсивного антропогенного навантаження, фінансових обмежень та технологічної асиметрії. Подолання цих недоліків потребує комплексного підходу, що поєднує стратегічне планування, ефективний екологічний менеджмент та узгоджені інвестиційні програми на різних рівнях управління [16, 19, 29, 30, 31, 32].

4.4 Можливості адаптації зарубіжного досвіду для України

Адаптація зарубіжного досвіду функціонування національних парків і формування маршрутної інфраструктури до українських умов становить стратегічно важливий напрям удосконалення екотуристичних послуг і посилення природоохоронної ефективності управління територіями природно-заповідного фонду. Зарубіжні моделі менеджменту, апробовані у країнах Європейського Союзу, Північної Америки та Східної Азії, демонструють, що формування збалансованої рекреаційної політики можливе лише за умов чіткого функціонального зонування територій, визначення рівнів допустимого рекреаційного навантаження та застосування систем планування, прогнозування й моніторингу відвідуваності. Національні парки США, Канади, Німеччини, Словаччини й Австрії використовують стандартизовані методики оцінки несучої спроможності маршрутів, що дає змогу обґрунтовувати сезонне або погодинне регулювання туристичних потоків. Впровадження цих методологічних інструментів в Україні є

першочерговою умовою для запобігання деградації природних комплексів та підтримання рівноваги між охороною довкілля і рекреаційною діяльністю.

Особливого значення набуває адаптація практик сучасного маркування та інформаційного супроводу туристичних трас. Досвід національних парків Польщі, Чехії та Швейцарії підтверджує ефективність використання системи єдиних стандартів маркування, впровадження інформаційних пунктів орієнтування, екологічних табло, QR-кодів з мультимедійними матеріалами, інтерактивних карт і навігаційних онлайн-платформ. Такі інструменти підвищують безпеку відвідувачів і рівень екологічної свідомості, забезпечуючи мінімальне втручання у природний ландшафт. Для України адаптація цих підходів передбачає розробку національних стандартів маркування маршрутів, застосування мультиформатних інформаційних носіїв та інтегрування цифрових сервісів до системи рекреаційного менеджменту.

Важливим напрямом є впровадження мультимодальної доступності територій парків, що широко застосовується у Фінляндії, Швеції, Словаччині та Франції. Її сутність полягає у розвитку низьковуглецевих транспортних систем (шатли, електробуси), створенні периферійних паркувальних хабів, функціонуванні попереднього онлайн-бронювання паркувальних місць і квитків, а також організації трансферів від транспортних вузлів до територій парку. Застосування таких механізмів у національних парках України сприятиме зниженню автомобільного тиску, зменшенню ерозії ґрунтів та зниженню рівня шумового забруднення. Їх реалізація потребує міжсекторальної співпраці адміністрацій парків, органів місцевого самоврядування й приватних перевізників.

Перспективними для українських умов є також зарубіжні практики розвитку локальної економіки шляхом інтеграції екологічних гостьових садиб (green homestays), локальних гастрономічних продуктів, ремісничих майстерень і сувенірних кластерів. У таких моделях туристичний потік перерозподіляється від центральних об'єктів на периферійні громади, що знижує рекреаційне

навантаження й забезпечує прямі економічні вигоди для місцевого населення. Впровадження цих підходів в Україні потребує врахування етнокультурної специфіки регіонів, вимог земельного й господарського законодавства та створення умов для участі громад у туристичній діяльності.

Інноваційні підходи до інтерпретації природної спадщини, широко застосовувані у Канаді, США та Норвегії, також мають значний потенціал для українських національних парків. Тематичні маршрути, інтерактивні візит-центри, мобільні додатки з мультимедійним контентом та аудіогідами виконують одночасно освітню й розвантажувальну функцію. Упровадження таких технологій в Україні має супроводжуватися адаптацією контенту до українськомовної аудиторії та створенням багатомовних версій для іноземних туристів, а також орієнтацією на економічно доступні рішення з високою ефективністю.

Не менш важливим напрямом є використання міжнародних підходів до управління ризиками та адаптації до кліматичних змін. У багатьох країнах ЄС застосовуються системи прогнозування ерозійних процесів, пожежної небезпеки, лавинної активності й зміни ареалів рідкісних видів, що дозволяє здійснювати превентивні заходи у плануванні маршрутів. Для України, особливо в гірських ландшафтах Карпат і Криму (на звільнених у майбутньому територіях), актуальним є інтегрування метеорологічних, дистанційних та екологічних даних у щоденне управління рекреаційною діяльністю.

Суттєвим компонентом успішної адаптації є фінансова стійкість. Міжнародний досвід підтверджує, що стабільне функціонування маршрутної інфраструктури забезпечує комбінована модель фінансування: державні гранти, партнерства з приватним сектором, сезонні внески відвідувачів, програми міжнародних фондів та корпоративна соціальна відповідальність. Для України така система була б ефективним інструментом довгострокового підтримання інфраструктури в умовах обмежених бюджетних ресурсів.



Рис. 4.4. Логічна модель адаптації зарубіжного досвіду до умов України [7].

У процесі адаптації існують також значні виклики: необхідність оновлення нормативно-правової бази, підвищення кваліфікації персоналу парків, забезпечення цифрової трансформації та дотримання принципів соціальної справедливості у розподілі вигод від туризму. Практичні кроки можуть включати пілотні проекти в найбільш відвідуваних національних парках України, запровадження електронних квитків з обмеженням одночасної присутності на маршрутах, міжнародні навчальні програми для менеджерів та розроблення методичних рекомендацій зі стандартів формування туристичних маршрутів.

Таблиця 4.3

Основні виклики та практичні кроки адаптації зарубіжного досвіду управління національними природними парками України

| Група аспектів | Основні виклики |
|---------------------------|--|
| Ключові виклики адаптації | <ol style="list-style-type: none"> 1. Необхідність оновлення нормативно-правової бази відповідно до європейських стандартів управління охоронюваними природними територіями. 2. Потреба у підвищенні кваліфікації персоналу, зокрема в напрямі сучасних методів менеджменту, |

| | |
|---|--|
| | <p>екологічного моніторингу та роботи з туристичними потоками.</p> <p>3. Інституційний та технічний брак ресурсів для впровадження цифрової трансформації, включно з автоматизованими системами контролю та електронними сервісами.</p> <p>4. Вимога забезпечення соціальної справедливості та рівного доступу до вигод від туризму для місцевих громад.</p> |
| <p>Практичні кроки впровадження адаптації</p> | <p>1. Проведення пілотних проєктів у найбільш відвідуваних національних парках України з метою тестування нових моделей управління та інструментів моніторингу.</p> <p>2. Запровадження електронних квитків з функцією лімітування кількості відвідувачів на маршрутах для зменшення туристичного навантаження.</p> <p>3. Організація міжнародних освітніх програм, тренінгів та стажувань для менеджерів парків за участю європейських природоохоронних інституцій.</p> <p>4. Розроблення національних методичних рекомендацій зі стандартів планування, облаштування та експлуатації туристичних маршрутів.</p> <p>5. Встановлення поетапної системи моніторингу та механізму періодичного коригування управлінських рішень.</p> |

Складено автором на основі джерела : [66].

Важливо, щоб процес адаптації був поетапним, супроводжувався системним моніторингом і можливістю коригування управлінських рішень, що забезпечить перетворення зарубіжних практик на ефективні інструменти підвищення стійкості та конкурентоспроможності українських національних парків.

ВИСНОВКИ

Здійснивши комплексне наукове дослідження теоретичних, методичних та прикладних аспектів організації туристичних маршрутів у національних природних парках, із поглибленим аналізом функціонування НПП «Синевир» та порівнянням його досвіду з практиками Татранського національного парку (Польща/Словаччина) та гірських національних парків Європи та отримавши результати, можемо сформуванати узагальнену картину сучасного стану туристичного маршрутного господарства, визначити проблеми та перспективи його вдосконалення в українських умовах. З'ясовано теоретико-методичні засади дослідження туристичних маршрутів в межах національних природних парків.

Розкрито зміст і функціональне призначення національного природного парку як природоохоронної, рекреаційної та науково-дослідної інституції. Проаналізовано базові методи дослідження туристичних маршрутів — картографічні, польові, GIS-аналіз, моніторинг відвідуваності, метод експертних оцінок. Значну увагу приділено історичній еволюції мережі національних парків України та чинному нормативно-правовому полю їх діяльності, що створює основу для формування екологічно безпечних та стандартизованих маршрутів. Теоретичний аналіз дозволив окреслити наукові підходи, необхідні для подальшої прикладної частини дослідження.

1. Проведено детальний аналіз туристичної діяльності в Національному природному парку «Синевир».

Надано повну характеристику природно-ресурсного потенціалу парку, його ландшафтної структури, біорізноманіття, рекреаційних ресурсів та історико-культурних об'єктів. Виконано комплексну інвентаризацію існуючих туристичних маршрутів, визначено їх протяжність, категоризацію, рівень технічного облаштування, доступність та екологічне навантаження. Проаналізовано сучасний стан туристичної інфраструктури, зокрема інформаційних стендів, місць

відпочинку, еколого-освітніх центрів, облаштованих оглядових точок та зон короткочасного відпочинку. Особливу увагу приділено стану розвитку екотуризму та еколого-освітньої роботи в межах парку. Це дозволило оцінити ефективність функціонування маршруто-провідної системи НПП «Синевир» та виявити ключові проблеми, зокрема фрагментарність інфраструктури та нерівномірність навантаження на популярні ділянки.

2. Досліджено досліджено організацію туристичних маршрутів у Татранському національному парку та здійснено порівняльний аналіз із українськими практиками.

Подано характеристику Татранського НП, що включає його природні умови, рівень рекреаційного використання та структуру мережі туристичних шляхів. Проаналізовано підходи до планування, маркування, зонування територій та управління туристичними потоками. Особливу увагу приділено інноваційним методам організації маршрутів: використанню інтерактивних карт, систем QR-навігації, диференціації маршрутів за складністю, сезонному регулюванню доступу та застосуванню природоохоронних обмежень. На основі порівняльного аналізу встановлено, що практики Татранського НП є релевантними для впровадження в українські гірські парки, оскільки сприяють підвищенню безпеки, зменшенню рекреаційного навантаження та покращенню якості туристичного досвіду.

3. Узагальнено міжнародний досвід формування туристичних маршрутів у гірських національних парках Європи та здійснено оцінку можливостей його застосування в Україні.

Визначено ключові тенденції розвитку маршрутних мереж: екологічна орієнтованість, цифровізація навігаційних систем, пріоритет екотуризму, впровадження стандартів сталого рекреаційного використання територій. Проведено аналіз структури туристичної мережі європейських НП, зокрема в Австрії, Німеччині, Польщі, Румунії та Словаччині, розглянуто моделі управління туристичними потоками. На основі порівняльних характеристик обґрунтовано

напрями адаптації найефективніших елементів іноземного досвіду до українських реалій. Запропоновано комплекс рекомендацій щодо вдосконалення організації маршрутів у НПП «Синевир» та інших гірських парках України — модернізацію інфраструктури, інтеграцію геоінформаційних технологій, розроблення багаторівневих маршрутів, оптимізацію зонування та впровадження екосистемного моніторингу.

Узагальнення матеріалів роботи підтверджує, що вдосконалення системи туристичних маршрутів у межах національних природних парків є ключовою умовою забезпечення збалансованого розвитку екологічного туризму та підвищення рівня природоохоронної діяльності. Отримані результати можуть бути використані для модернізації маршрутної інфраструктури, підготовки стратегічних документів та впровадження інноваційних моделей управління туристичними потоками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Balon, J., German, K. Regiony fizycznogeograficzne Tatr. – Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 2012. – Режим доступу: <https://www.geo.uj.edu.pl>
2. Brusak V., Gnatiak I., Shtuhlynets V. State and monitoring of Carpathian national park tourist routers' microrelief // Problems of geomorphology and paleogeography of the Ukrainian Carpathians and adjacent territories. – Lviv: Ivan Franko Lviv National University, 2023, Vol. 1 (15). – pp. 30–47.
3. Carpathian Biodiversity Information System. Tatras Ecological Monitoring Data Set 2000–2023. – 2023. – Access mode: <https://www.cbibios.org>
4. Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej. Szlaki i infrastruktura narciarska w Tatrach. – Kraków, 2021. – Режим доступу: <https://cotg.pttk.pl>
5. Directive 2009/147/EC on the Conservation of Wild Birds (Birds Directive). <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/147/oj/eng>
6. Directive 92/43/EEC on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Fauna and Flora (Habitats Directive). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31992L0043>
7. EUROPARC Federation. Guidelines for Protected Areas Becoming a Member of the Transboundary Programme [Електронний ресурс]. – EUROPARC, 2025. – 46 р. – Режим доступу: https://www.europarc.org/wp-content/uploads/2025/01/Guidelines-for-Protected-Areas-Becoming-a-member-of-Transboundary-Programme_compressed.pdf
8. Feature map of Yellowstone National Park. Picryl Digital Archive [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://picryl.com/ru/media/feature-map-of-yellowstone-national-park-846d83>

9. Food and Agriculture Organization (FAO). Protected Areas. — 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.fao.org/4/AD744E/AD744E14.htm>
10. High Tatras National Parks: Cross-border Management Report. — Bratislava–Warsaw: Carpathian Convention Secretariat, 2021. — Access mode: <https://www.carpathianconvention.org>
11. High Tatras: Official Tourist Portal. — 2024. — Access mode: <https://www.visittatry.com>
12. KARPATY.INFO. Синевир — туристична інформація / Synevyr — Tourist Information [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.karpaty.info/ua/uk/zk/kh/synevyr/>
13. Karpatium. Музейний комплекс «Старе село» у Колочаві [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/muzeinyi-kompleks-stare-selo-u-kolochavi>
14. Kozłowska, A. Tourism Pressure and Environmental Protection in the Tatra Mountains. — Journal of Mountain Ecology, 2020, Vol. 15, pp. 45–59. — Access mode: <https://www.jme.org>
15. Kuialnyk National Park. Park History [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://kuialnyk.od.ua/en/about-the-park/park-history/>
16. Linnell, K., Fudolig, M., Schwartz, A., Ricketts, T. H., O’Neil-Dunne, J. P. M., Dodds, P. S., Danforth, C. M. Spatial changes in park visitation at the onset of the pandemic // Scientific Reports. — 2022. — Vol. 12. — DOI: 10.1038/s41598-022-XXXX-X.
17. Palenica Białczańska – Morskie Oko. Туристичний маршрут Tatrzański Park Narodowy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tpn.gov.pl/szlaki-turystyczne/palenica-bialczanska-morskie-oko-i-spacer-wokol-morskiego-oka>
18. Polish Geological Institute. Geomorphology of the Tatra Mountains. Warszawa: PGI, 2022. — Access mode: <https://www.pgi.gov.pl>

19. Rhee, D. J., Yeung, K. Y. Evaluating the predicted eruption times of geysers in Yellowstone National Park // Journal of Volcanology and Geothermal Research. – 2023. – Vol. 430. – DOI: 10.1016/j.jvolgeores.2023.107727 .
20. Slovak Hydrometeorological Institute. Climate Atlas of the High Tatras. Bratislava, 2021. – Access mode: <https://www.shmu.sk>
21. Synevyr.info. Фестиваль на Синеви́рському перевалі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.synevyr.info/фестиваль-на-синеви́рському-перевалі/>
22. Tatra National Park – Organizations of the Tatra National Park [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tatry.sk/en/information-center/tatra-national-park/organizations-of-the-tatra-national-park/>
23. Tatranský národný park (TANAP). Official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tanap.org>.
24. Tatrzański Park Narodowy – Plan Ochrony. Ministerstwo Klimatu i Środowiska, 2015. – Режим доступу: <https://www.gov.pl/web/srodowisko/ochrona-przyrody>
25. Tatrzański Park Narodowy. Raport o ruchu turystycznym 2023. – Zakopane: TPN, 2023. – Режим доступу: <https://tpn.pl/nowosci/statystyki>
26. Tatrzański Park Narodowy. Офіційний сайт TPN [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tpn.gov.pl/>
27. TPN – Zasady Udostępniania Obszaru Chronionego. – Zakopane: Tatrzański Park Narodowy, 2023. – Режим доступу: <https://tpn.pl/zwiedzaj/zasady>
28. Trek.IN.UA. Реабілітаційний центр бурого ведме́дя в Синеви́рі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://trek.in.ua/reabilitatsiynyy-tsentr-buroho-vedmedya-u-synevyrі>
29. U.S. Forest Service. National Visitor Use Monitoring Program (NVUM) [Електронний ресурс]. – USDA Forest Service, 2023. – Режим доступу: <https://www.fs.usda.gov>

30. U.S. National Park Service. Annual recreation visitation statistics for national parks, 2023 [Електронний ресурс]. – National Park Service, 2024. – Режим доступу: <https://www.nps.gov>

31. U.S. National Park Service. Delivering a World-Class Visitor Experience – Yellowstone National Park [Електронний ресурс]. – National Park Service, 2023. – Режим доступу: <https://www.nps.gov>

32. U.S. National Park Service. Visitor Use Management – Yellowstone National Park [Електронний ресурс]. – National Park Service, 2023. – Режим доступу: <https://www.nps.gov>

33. Ukrainian Nature Conservation Group. We report for 2023 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uncg.org.ua/en/we-report-for-2023/>

34. Wikiloc – Ehrwalder Almbahn to Coburger Hütte [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikiloc.com/marshruty-pokhid/ehrwalder-almbahn-to-coburger-hutte-and-back-27903755>

35. Wikiloc – Iceland Laugavegur Trail (Thorsmork – Landmannalaugar) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikiloc.com/marshruty-pokhid/iceland-laugavegur-thorsmork-to-landmannalaugar-18647215>

36. Zaholovok. У реабілітаційному центрі «Синемир» ведмедям посилили раціон [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zaholovok.com.ua/u-reabilitatsiyному-tsentri-synevir-vedmedyam-posylyly-ratsion>

37. Алієва А. Ю. Стратегічні завдання розвитку транскордонного ринку туристично-рекреаційних послуг. URL: http://www.visnykekon.uzhnu.edu.ua/images/pubs/47/2/47_2_19.pdf

38. Брусак В. Географічні дослідження природнозаповідних територій: структура, сучасний стан і перспективи реалізації / В. Брусак – Фізична географія і геоморфологія – 2017. – Вип.2 (86) – С. 25–35. <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/view/2661/2737>

39. Брусак В., Майданський М. Функціональне зонування національних природних і регіональних ландшафтних парків Карпатського регіону: сучасний стан, методи і методологія реалізації. – Вісник Львівського університету. Серія географ. – 2013. – Вип. 41. – С. 50–69. <file:///C:/Users/User/Downloads/1930-4231-1-PB.pdf>
40. Влах М., Котик Л. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник. Львів : ВЦ ЛНУ ім. І Франка, 2018. 343 с.
41. Галицький національний природний парк. Про парк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://gnp.forest.gov.ua/pro-nas/pro-park/>
42. Гетьман В. І. Екотуризм у національних парках/ В. І. Гетьман //Екологічний вісник. – 2002. – № 7-8. – С. 24–27. https://www.researchgate.net/publication/303139074_Economic_assessment_of_recreational_and_tourist_potential_of_regional_landscape_parks_in_Ukraine
43. Гетьман В.І. Методичні рекомендації щодо визначення рекреаційних навантажень у межах природно-заповідних територій та об'єктів. Полтава : «Дивосвіт», 2017. 43 с.
44. Гуль Н. Проблема сталого функціонування національних парків Карпатського регіону / Н. Гуль, Б. Сенчина, Б. Хомин // Вісник Львів. університету. Серія географічна, 2005. – Вип. 32. – С. 155–162. 4. Кукурудза М. Менед <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/view/3234/3292>
45. Державна стратегія розвитку туризму та курортів до 2030 року [Електронний ресурс]. — Міністерство культури та інформаційної політики України. — Режим доступу: <https://mkp.gov.ua>
46. Дистанційний курс «Заповідна справа» / КЕГТ РДГУ. — 2020. — 41 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://kegt.rshu.edu.ua/images/dustan/ZS.pdf>
47. Дубіс Л., Мальська М. Методичні вказівки з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» на здобуття другого

(магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 242 «Туризм і рекреація», ОПП «Міжнародний туризм». Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2024. 39 с.

https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/11/Dubis_Malska_M_vkazivky_Metod_orhanizatsiia-nauk_doslidzh_turyzm_M_2024.pdf

48. Закарпаття онлайн. Нацпарки зблизька: Закарпатський «Синевир» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakarpattya.net.ua/News/196486-Natsparky-zblyzka:-Zakarpatskyi-Synevyr-FOTO>

49. Закарпаття онлайн. Фестиваль «Проводи отар на полонину» на Міжгірщині зібрав рекордну кількість гостей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakarpattya.net.ua/News/170485-Festyval-Provody-otar-na-polonynu-na-Mizhhirshchyni-zibrav-rekordnu-kilkist-hostei-FOTO>

50. Закон України «Про курорти» від 05.10.2000 № 2026-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>

51. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

52. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

53. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>

54. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>

55. Зінько Ю., Мальська М., Дубіс Л., Шевчук О. Рекреаційно-туристичний потенціал національних парків західної України. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали XIV Міжнародної наукової

конференції. – Львів, 2020. – С. 403-408. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/2021_Strategii-staloho-rozvytku-v-turyzmi-ta-hotelno-restorannomu-biznesi-mozhlyvosti-i-problemy-zaprovadzhennia-v-Ukraini.pdf

56. Кагало О. О. Розбудова екологічної мережі в Україні: принципи, проблеми, перспективи. Наукові основи збереження біотичної різноманітності : матер. дев'ятої наук. конф. молодих учених (м. Львів, 1–2 жовтня 2009 р.). Львів : Ін-т екології Карпат НАН України, 2009. С. 20–36.

57. Калина Т.С., Ступень Н.М., Константинова О.В., Арзуманян Т.Ю., Шушулков С.Д. Особливості використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій в контексті парадигми сталого розвитку: монографія. Одеса: ОДАБА, 2020. 227 с.

58. Кирильчук А. А., Наконечний Ю. І. Методологія та організація досліджень в науках про Землю : навч. посібник. Львів, 2021. 496 с.

59. Клименко С. Національний природний парк «Синевир»: географія, природа, маршрути [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://serg-klymenko.narod.ru/Other_World/Ukraine.Karpaty.Synevir.htm

60. Красько А.Б, Кінч А. Оптимізація туристичних маршрутів в НПП «Синевир». Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали ХІХ Міжнародної наукової конференції. – Львів, 2025. – С. 118-121.

61. Криницька К. Розвиток природно-заповідного фонду України: аналітичний огляд / Інститут регіональних досліджень НАН України. — 2020. — 41 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200041.pdf>

62. Кукурудза М. Менеджмент національних парків : навчальний посібник / М. Кукурудза. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – 124 с.

63. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2008. – 661 с.

64. Мальська М., Паньків Н. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Львів: Вид-во ЛНУ імені І. Франка, 2020. 226 с.

65. Методичні рекомендації щодо складу та змісту проекту організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів. Київ : Центр екомоніторингу України, 2005. 95 с.

66. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Звіт про виконання Національної природоохоронної доповіді за 2024 рік [Електронний ресурс]. – Київ, 2025. – 128 с. – Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Zvit-po-vykonannyu-NPD-za-2024.pdf>

67. Міщенко А. Запозичення досвіду держав-членів ЄС у процесі приведення у відповідність регулювання конституційно-правових обмежень соціально-економічних прав людини в Україні [Електронний ресурс] / А. Міщенко. – 2020. – Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13506/1/Mischenko.pdf>

68. Міщенко О. В. Національні природні парки України: проблеми та перспективи розвитку / О. В. Міщенко / Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2017. – № 14. – С. 20–25. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13506/1/Mischenko.pdf>

69. Національний природний парк «Синевир». Візит-центр (2 поверх) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://synevyr-park.in.ua/guides/visit-center/visit-center-2ndfloor.html>

70. Національний природний парк «Синевир». Екоосвіта. Напрямки діяльності. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://synevyr-park.in.ua/pro-nas/napriamky-diialnosti/ekoosvita/>

71. Національний природний парк «Синевир». Локація: Музей лісу і сплаву [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://synevyr-park.in.ua/location/muzey-lisu-i-splavu/>
72. Національний природний парк «Синевир». Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://synevyr-park.in.ua/>
73. Національний природний парк «Синевир». Пішохідні маршрути [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://synevyr-park.in.ua/mandruy/marshruty/?route-type=pishokhidnyy-marshrut>
74. Національний природний парк «Синевир». Туристичний маршрут «Лінія Арпада» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://synevyr-park.in.ua/route/liniia-arpada>
75. Національний природний парк «Синевир». Функціональне зонування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://synevyr-park.in.ua/pro-nas/pro-park/>
76. Особливості землекористування та туристично-рекреаційної діяльності на території національних природних парків <file:///C:/Users/User/Downloads/289320-Текст%20статті-671837-1-10-20231113.pdf>
77. Панченко Т.Ф. Ландшафтно-рекреаційне планування природнозаповідних територій (монографія)/ Т.Ф.Панченко.-Київ: КНУБА, 2015.-180с.
78. Парки та заповідники Закарпатської області. Природні парки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/hbqcc>
79. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: навч. посіб. Київ: Аріс-тей, 2007
80. Постанова Кабінету Міністрів України № 168 від 16.03.2017 «Про затвердження Порядку ліцензування туроператорської діяльності» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-п>
81. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25.06.1991р. Відомості верховної ради України 1991. №41 ст 546.

82. Проект організації території національного природного парку «Синевир», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів, затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 березня 2003 року № 47/ДС.

83. Путівник Татрами: найкращі маршрути та поради для мандрівників. ALP Adventure blog [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://alp.com.ua/putivnyk-tatramy-naikrashchi-marshruty-ta-korysni-porady-dlia-nezabutnoi-podorozhi-blog/>

84. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm-/2020/01/rsr_2027.pdf

85. Самойленко В. М., Корогода Н. П. Регіональні та локальні екомережі. Київ : «Логос», 2013. 192 с [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/358735040_Regionalni_ta_lokalni_ekomerezi_Pidrucnik_z_grifom_MONMS_Ukraini_VMSamojlenko_NPKorogoda_-_K_LOGOS_2013_-_192_s

86. Соломаха В.А., Воробйов Є.О., Дербак М.Ю., Тюх Ю.Ю., Соломаха І.В., Сенчило О.О., Шевчик В.Л., Якушенко Д.М. Національний природний парк “Синевир”. Рослинний світ. – Природно-заповідні території України. Вип. 10. - Київ: Фітосоціоцентр, 2016. – 332 с. — Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/325389657>

87. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації. / Т. Л Андрієнко та ін. Київ: Фітосоціоцентр, 2001. 60 с.

88. Телерадіокомпанія «ТБ-центр». Озеро Синевир: історія та природні особливості [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tv-park.ua/ozero-synevyr/>

89. Третяк, В. М., Капінос, Н. О. Поняття та сутність природоохоронного землекористування в системі суспільних відносин. *Економіка і держава*, 2022.

90. Федонюк В.В., Федонюк М.А. Заповідна справа: електронний посібник. – Луцьк: Луцький НТУ, 2021. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F%20%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%8E%D0%BA/index.html
91. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч.1. Біосферні заповідники. Природні заповідники. — К.: Фітосоціоцентр, 2012. — 580 с. Ч.2. Національні природні парки / За ред. В.А. Онищенко, Т.Л. Андрієнко. — К. : Фітосоціоцентр, 2012. — 406 с. file:///C:/Users/User/Downloads/bpc_2014_6_3-4_35.pdf
92. Функціональне зонування НПП «Синевир» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://synevyr-park.in.ua/pro-nas/pro-park/>
93. Царик Л. Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем (концептуальні підходи, практична реалізація) / Л. Царик. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – 320 с
94. Яворівський А. Оптимізація природокористування в національних природних парках/ А. Яворівський // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Геогр. науки. – 2010. – № 3. – С. 27–32.